БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч.
АВГУСТ
20
ВТОРНИК
№ 195 (7038)

Өртээ 2 көп.

ЭШ А. Н. ШЕЛЕПИННИ ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ ШАҢНААНЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяаларлыг болганы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр бежен харлаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ВЦСПС-тиң даргазы эш Александр Николаевич ШЕЛЕПИННИ ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Ленин ордени-биле шаңназан. (СЭТА).

Массалыг тираж-биле

Политиктиг номнар үндүрер чер «Владимир Ильич Лениниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын ном кылдыр парлап үндүрген. Ол ном массалыг тираж-биле үнген. (СЭТА).

СОВХОЗТА САНАЛГА МАШИНАЛАРЫНЫҢ СТАНЦИЯЗЫ

АЛМА-АТА. Казахстанда совхозтар арасының баштайгы саналга машиналарының станциязы ажылдалга кирген. 36 автоматтар болгаш чартык автоматтар Алма-Ата областың «Ленинский» совхозунуң бүгү саналга ажылдарын кылыр база кожазында беш ажыл-агыйның чемзелерин күүседир.

Нарын саналга техниказын республиканың 200 хире колхоз, совхозтары ажыглап турар апарган.

КОМСОМОЛ ЧЫРЫДЫЫШКЫНЫ

Комсомолдуң политиктиг чырыдыышкыны — аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң чугула кезээ болуп турар. Аныяктарның политиктиг өөредилгезин улам ыңай экижидер, марксисчи-ленинчи мировоззрениени оларның шиңгээдип алырын хандырар дугайында СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айтыышкынын Тываның 20.279 кежигүннүг комсомол организациязы амыдыралга боттандырбышаан, политбөлгүмнерниң, клубтарның болгаш теоретиктиг семинарларның ажылынга удуртулганы сөөлгү чылдарда элээн күштелдирген.

Комсомол чырыдыышкынының системазынга 1967—1968 өөредилге чылында республиканың колхозтарынга, совхозтарынга, үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт, садыг болгаш албан организация черлеринге комсомолдуң 215 политбөлгүмнери, 118 клубтары ажылдап, аңаа ниитизи-биле 9300 ажыг аныяктар өөренип турган. Оон аңгыда партия чырыдыышкынының системазынга 2,5 муң комсомолчулар хаара туттунган.

Барыын-Хемчик районнуң партия организациязының удуртулгазы-биле ВЛКСМ-ниң райкому болгаш чер-черниң комсомол организациялары аныяктарның политиктиг өөредилгезинге удуртулганың деңнелин элээн бедиткен. Ол районга эрткен өөредилге чылында ажылдап турган 13 политбөлгүмнериниң, 6 клубтарның, комсомол активиниң теоретиктиг 2 семинарларының хөй нуруузу боттарының өөредилге программазын чедимишкинниг дооскан. Ылаңгыя Шекпээрге ажылдап турган «Эврика» деп политклуб, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында «Партия дугайында беседалар», Аксы-Барлык суурда — «Бистиң Ленинчи комсомолувус» деп политбөлгүмнерге кичээлдер дыңнакчыларга солун болуп, оларның политиктиг билиин бедидеринге улуг рольду ойнаан.

Кызыл хоорайның пассажирлер аргыштырар автотранспорт бүдүрүлгезинде, Тураның амыдырал хандырылга комбинадында, Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозта комсомол организациялары аныяктарның политиктиг болгаш нийти өөредилгезиниң айтырыгларын хүн бүрүнүң кичээңгейиниң төвүнге тургузуп келген.

Партияның болгаш комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының системазында чаа өөредилге чылы хүн келген тудумна улам чоокшулап олурар. Чаа өөредилге чылынга хыналчалыг белеткенир төлээде, эрткен чылдың четпестерин демдеглевейн барып болбас. ВЛКСМ-ниң чамдык райкомнары болгаш элээн хөй эге организациялары политбөлгүмнерни, клубтарны болгаш семинарларны четчелээрин бышырымчалыг чорутпаан ужурунда, 1967—1968 өөредилге чылының эгезинде, республикада 53 политбөлгүмнер база клубтар тарап дүшкен.

ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркому комсомолдуң политөөредилгезин барык үскен, а СЭКП хооркомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи комсомолчуларга практиктиг дузаны чедирбээн. Кызылдың дааранылга комбинадында партия, комсомол эге организациялары аныяктарның политиктиг болгаш нийти өөредилгезин сандаргай байдалга киирген, кежээки школага аныяктарның өөрениринге таарымчалыг байдалдарны хандырып бербээн.

Комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының системазында чаа өөредилге чылынга бүгү белеткел чер-черниң партия организацияларының дорт удуртулгазы-биле чоруттунган турар ужурлуг. «Комсомолду удуртур талазы-биле Красноярский крайның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның Доктаалында (ооң допчулалын бо чылдың майда үнген № 10 «Партийная жизнь» деп журналда парлаан) айытканы болза: «Партия комитеттери комсомолдуң политчырыдыышкынының ажылының деңнелин бедидер хүлээлгелиг. Марксизм-ленинизмниң теориязынга, нийтилел-политиктиг амыдыралдың айтырыгларынга оолдар болгаш кыстарның сонуургалын бөлгүмнерде база семинарларда кичээлдер хандырар болгаш сайзырадыр ужурлуг. Комсомолдуң политчетиизинге ажылдаар кылдыр эң-не дуржулгалыг, белеткелдиг болгаш авторитеттиг коммунистерни томуйлаар херек...» Комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынынга удуртулганы хандырар, бо талазы-биле комсомол организацияларынга практиктиг болгаш методиктиг дузаны чедирер хүлээлгелиг бир-бир консультантыларны СЭКП ТК-ның тускай шиитпирин ёзугаар политиктиг чырыдыышкын Бажыңнарында немей тургусканы ынчангаш таварылга эвес.

СЭКП Тыва обкомунуң 1968 чылдың август 1-де болган үшкү пленуму «Комсомолду удуртур талазы-биле областың партия организациязының ажылының дугайында» делгереңгей болгаш тодаргай доктаалды хүлээп алган болгай. Пленумнуң ол доктаалын күүседир талазы-биле районнарда болгаш Кызыл хоорайда бо аразында чугула хемчеглер алдынгандаа болза, комсомолдуң чаа өөредилге чылынга белеткелдер чамдык черлерде амга чедир ёзулуг эгелевээнин айтыр херек. Чиҗээ, Таңдының, Эрзинниң, Бии-Хемниң болгаш Улуг-Хемниң чамдык комсомол организациялары политбөлгүмнерни, клубтарны, семинарларны четчелээрин дооспаан.

Чаа өөредилге чылынга белеткелде кол чүүлдер — комсомолчуларның болгаш аныяктарның кижи бүрүзүнүң кайы, кандыг бөлгүмге, клубка, семинарга азы нийти өөредилгениң кежээки, заочну школазынга, техникумга, дээди өөредилге черинге өөренир күзелин тус-тус тодаргайлаары болур.

Партия болгаш комсомол чырыдыышкынында кол кижи — пропагандист. Ынчангаш пропагандистерни шилип алырынче, оларны өөредиринче кичээңгейни күштелдирери эргежок чугула. Комсомол чырыдыышкынының пропагандистериниң хөй нуруузунга эң-не дуржулгалыг, белеткелдиг болгаш авторитеттиг коммунистерниң ажылдаарын чедип алыр херек. 1968—1969 чаа өөредилге чылында комсомолдуң политчырыдыышкыны болгаш аңаа белеткел Владимир Ильич Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш ВЛКСМ-ниң 50 чылынга төлептиг ужуражырынче бүрүн угланган турар ужурлуг.

„РОССИЯ“ СОВХОЗ: ТАРАА ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНЕР

Таңды районнуң «Россия» совхозунуң № 1 трактор-хову бригадазының хову турлаанга хап келиривиске эртенгиниң тос шак четкелек турган. Турлаада ажыл-ишчи сөрүк илден: шаң девискээрин тазарты аштаан, комбайнерлер комбайннарын хөделдирип көргеш, бензин, үс кудуп чорууруңга белен кылдыр чыскаай тургузуп каапш, бөлдүнчү берген чугаалажып орлар. Эртенги шык туман арттар, чоогалар ажыр-кежир калбарып баргылаан тараа шөлдериниң чоогунда ээмнерден чаа-ла арлып, күскү хүн херелдерин шөлдерже төп, болунун эргезинге киирип ап турган.

Комбайнерлер тараа кургаарын манап ордулар. Удаваанда артык кезектер ап, суур кирген бригадир П. Боровиков мотоциклдиг хап келгеш, корреспондент келгенин комбайнерлерге дыңнадыптарга, оларның бирээзи тургаш:

— Эң чаагай сула шөлүнүң терең ужундан комбайннарны кестирип кирипкеш, чурукка тырттырыптар-дыр. Республиканың тараажылары «Россия» совхозтуң таразы бо чылын ол хире чаагай болган-дыр деп магадаайлар-ла — деп баштактанды.

— Ынчаарга кайын боор. Тарааның үнгенин шын көргүзер херек. Ортумак шөлден шилип алыр-дыр — деп, өскези анаа удурланды.

— Хамык ужур тарааның бедик, чавызында эвес, а бар дүжүттү чогуур хуусаазында, чаңгыс-даа мажак тараа черге тоглатпайн ажаап алырында болгай — деп, бригадир шыңгыы чугаалады. Ол, ёзулуг шын, тараажы харыы болду.

Шынап-ла, хамык ужур тарааның бедик, чавызында эвес, а үнген дүжүттү чидириг чок ажаап алырында.

Бо чыл кандаашкынныг болза-даа, нийти республика масштавы-биле дески эвес-даа болза, хөй ажыл-агыйларда дүжүт бар. Кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдү бо чылын дески эвес болганының чылдагааны чүгле кандаашкында эвес, а база ол ышкаш чер ажылының культуразын бедидер ажылды чогуур деңнелге тургузар дээш ап чорудуп турар боттуг хемчеглерниң чугулалап көрдүнмейн турар чамдык четпес талаларында база бар болуп турарын ам тараажы бүрүзү билип турар.

Республиканың кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының директорунуң эртем ажылының талазы-биле оралакчызы эш В. Д. Назын-оол бодунуң бижээн чүүлүнге тараа шөлдериниң хөрзүнүн хат үрээринге удур демиселдиниң бир хевири болур шөлдерни дилиндектей тарыырын чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, агрономнары чедир үнелевейн турарын демдеглээнинде чөптүг барымдаа бар. Станцияга бо чылын 306 га черни дилиндектей тарааш, үрезин чашкан, ам ооң га бүрүзүнден ортумак дүжүдү 8 центнер ажып турар. Станцияның калбарты тараан 18450 га шөлүнүң барык чартык кезии, 9351 га шөлдүң

Чарыштын эгелекчилеринде

хөрзүнүн хат үрээн, а ооң 2500 газы дүжүт чок болган. А бир эвес ол 2500 га шөлдү дилиндектей тараан болза, ооң га бүрүзүнден эң-не кудукку чижек-биле безин 3 центнерден эвээш эвес дүжүттү ап болур турган. Владимир Дамбаевичиниң бо санажылгаларынга тодаргай бадыткалды бистиң республиканың тараалаң «Тиилелге», «Межегей» совхозтарының тараа шөлдерин таварып эрткен улуг оруктар-биле чораан чорумалдар-ла көрүп эртер: ында хат кагар ийлерде калбарты тараан хөй га тараа шөлдери ам-даа куурарып чытпышаан.

Бо чылдың күскү чымыжы чер ажылының культуразын бедидериниң бо болгаш өске-даа хөй хемчеглериниң дугайын тараажы бүрүзүнге база катап чидии-биле сагындырып, оларны чугулалап көөрүн негеп турар. Бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың кодээ ажыл-агый культураларының чылдазын көвүдедирде кол сорулга, ол культураларның шөлдерин калбартырында эвес, а чер ажылының культуразын бүгү талалыг бедидеринде деп айтып турарының ужуру-даа ында болгай.

№ 1 трактор-хову бригадазының комбайнерлери август 13-те ында суланы тавычалай кестирип эгелээн. Ажыл баштайгы хүнден эгелээш шуудаан. Ол суланы үрезинге болгаш мал чеминге ажыглаар.

Оон ангыда бо бригадада 2300 га тараа культуралары бар. Ол бригадага 10, совхозтуң кол тараалаң Чагытай бригадазында 3500 га тараа культураларын ажаарынга 17 комбайнны быжыглааш, комбайнерлерни четчелээн, хову турлагларын белеткээн.

Баштайгы бригаданы колдуунда совхозтуң бодунга үрезин, мал чеми, а ийиги бригаданы күрүнеге садар тараа бүдүрер кылдыр специализастаан.

Совхозтуң кол агроному Александр Иванович Зайцев түңнелинде мынча диди:

— Бо чыл кандаашкынныг болза-даа, ажыл-агыйның тараа шөлдеринде эки дүжүт өзүп үнген. Бир гадан-на ортумаа-биле 8,5—9 центнер тарааны ажаап ап болур деп дидим чугаалап болур. Совхозтуң бо чылын күрүнеге садар планы 2600 тонна тарааның 1800 тонназын чаа дүжүттүң тараазындан дүжаап болур аргавыс бар, ынчангаш күрүнеге тараа садар план колдуунда күүсеттинер деп чугаалаар болза ажырбас.

Кол агрономнуң баш бурунгаар кылган санажылгаларын № 1 болгаш 2 трактор-хову бригадаларының шөлдеринде дески үнген кызыл-тастар бадыткап турар. Совхоз кызыл-тас ажаалдазын амдыызында эгелевээн. Ынчалза-даа кол бригадалар бо ажылче туруш чок кириптеринге бүрүн белен: механизаторлар, комбайннар, автомашиналар, техниктиг ажаалда болгаш септелге машиналары турлагга чедиртинген, шаңнар тазарты аштаттынган, ында техника ажылдаарынга белен, столовайлар, кызыл-булуңнар, нийти чуртталга бажыңнары ажылдап эгелээн.

Тараа ажаап алыышкынының үезинде чорудар организакчы болгаш политмассалыг ажылдарның график-пландарын, эки ажыл дээш тывсыр моральдыг болгаш материалдыг сонуургал хемчеглерин, тус-тус звеноларга, механизаторларга онаалдаларны хову турлагларынче тараткан.

— Ам сорулга — дүжүттү чидириг чок ажаап алыры — деп, «Россия» совхозтуң механизаторлары чугаалажып турар. Ол сорулганы шиитпирлээринге демниг күш-ажыл, бедик харыысалга негеттинер.

Д. АНАЙ-ООЛ,
бистиң тускай корр.

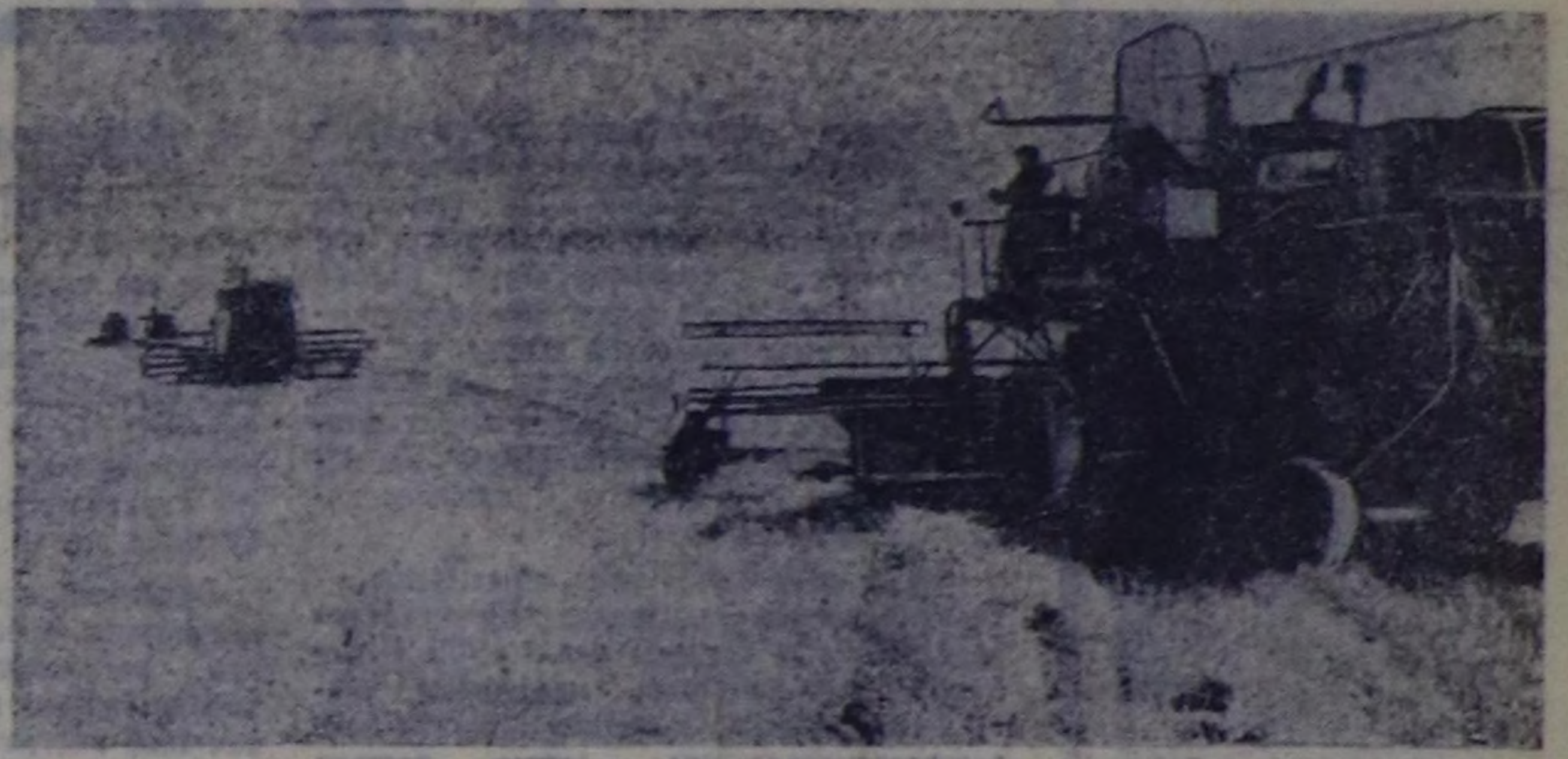

ЧУРУКТА: совхозтуң мурнакчы комбайнерлери (солагай таладан) Павел Бочкарёв, Маадыр-оол Саңчат, Иван Боровиков, Иван Сояты, Бүдүжеп Баткар. Адаанда: комбайннар сула кезилдезинде.

Авторнуң фотолары.

Комсомолдуң байырлалынга

САРАНСК. Тарыттынмаанындан бээр үр апарган хову. Аныяк күдер холдуг кижи андазын тудазын ыяк туткан турар. Шинели биле будённыйжы бөргүн чап-чаа ужулган. Бирги Аъттыг Армияның ол дайынчызы могаан сынын ам-на хөндүрүп келир, дериин чодар дей бергензиг. Бодумнуң черимни тарып турарым бо-дур. Мону дээш ханым төге-төге, чаалажып-даа чордум. Ам баштайгы дилиндекти аңдарып кириптерим бо деп чугаалаар дей-ле бергензиг.

Ол чуруктуң ады «Баштайгы дилиндек». Автору — Саранскиниң аныяк чурукчузу Владимир Якутров ону Саранскиде ажыттынган делгелгеге киирген. Делгелгениң көргүзүглерин Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга тураскааткан.

Делгелгеде Мордовияның скульптура болгаш уран сиилбирлел талазы-биле он-он чогаалдарын, ооң чурукчуларының чураан чуруктарын көргүскен. Ында В. Д. Ильюхин, М. С. Шанин, Е. А. Ноздрин ышкаш, дуржулгалыг мастерлерниң чураан чуруктарын, аныяк чурукчуларның ажылдарын база делгеп көргүскен. Оларның аразында Николай Рожков онза чедимишкиннig болган. Ооң чураан «Чай», «Кыш», «Кодээде» пейзажтары өөрүнчүг, делгелге амыдыралдың шынын көргүскен, уран күүселделиг, ынчангаш аажок сонуурганчыг.

Делгелгеге Саранскиниң чүгле фабрикалары биле заводтарының, чаа тудугларының, албан черлериниң ажыл-ишчилери эвес, харын чоок-кавының суурларының колхозчулары база келген. Делгелге улуг чедимишкинниг эртип турар.

М. ХВАСТУНОВ.

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозу мал чеми белеткээр ажылды үш бригадада чорудуп турар. Туңуг деп черниң сиген шөлдеринде бо хүннерде тракторларның болгаш сиген кезер машиналарның дааж ы үзүктелиишкин чок. Ында совхозтуң Чкаловка фермазының механизаторлары ажылдап турар.

Бригадада 13 кижи сараат салып турар. Оларның ажылынга бир механизастаттынган сараат салыкчызы дузалап турар. Оон аңгыда тос тракторист үш-үш сиген кезер машиналар кошкан тракторлар-биле кезилде чорудуп турар. Оларның соон улаштыр 3 трактор грабльдерлиг сиген бөлдүрүп чорутар. Ынчангаш бүгү ажыл чаңгыс аай, бөлүк-бөлгээт черде дараалаштыр чорып турар. Бир сараат тургустунарга-ла, дараазында база бирээниң тавaa салдынып, улаштыр бедип үнүп эгелээр.

Ферманың бо бригадазы 1200 тонна сиген, 3600 тонна силос белеткээр планныг. Ам үеде сиген белеткелиниң планын чартыындан ажыр күүседип алган. Сиген шөлдериниң дүжүдү куду болганда, бичиидаа каража болдурбас, кезилде-биле сарааттаашкынның аразын үзүктелдирбес дээш механизаторлар кызымак ажылдап турарлар. Чижээ, трактористер Н. Белоголов, А. Новажаков олар аскылыг волокушалар-биле сиген бөлдүрер норманы үргүлчү ажыр күүседип, эки ажылдап келген.

Сиген белеткели бо бригадада эки чорup тура-даа, силос салырынче кичээңгей салдынмаан. Мооң ужурунда амга чедир чаңгыс тонна безин силос салбаан. Силостаар кукуруза барык чок болуп турда ла сигенден, тарымал тоорук тан, көк суладан силос салырын организаставаан.

С. ФЕОКТИСТОВ.

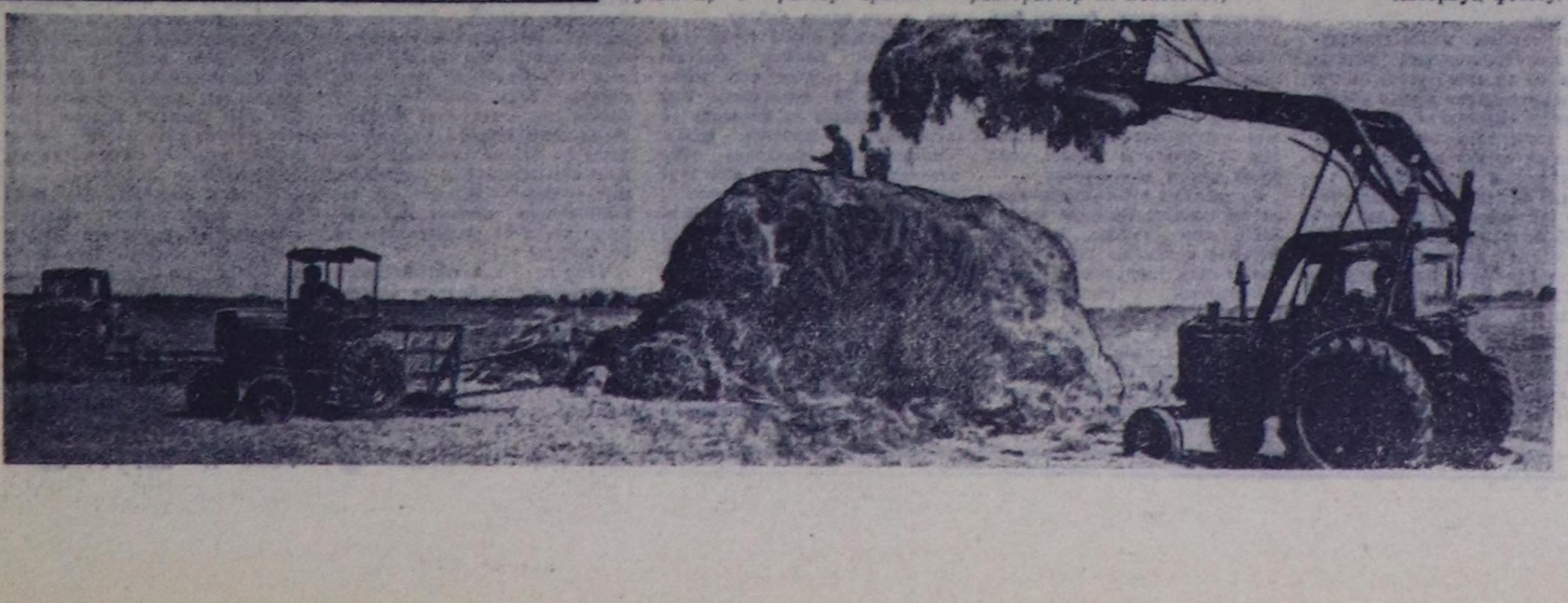

ЧУРУКТА: «Өөк» совхозтуң Чкаловка фермазының механизаторлары сиген белеткелинде ажылдап турары.

Авторнуң фотозу.

Ленин — бистиң чүрээвисте

«Мен болгаш ажыл-агый талазы-биле мээң эштерим амыдыралды кезээде Ленинни ышкаш тургузуп турар. Ленин — бистиң чүрээвисте. Баштыңчывыстың төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылын эң-не үнелиг белектерлиг — күш-ажылга чаа-чаа тиилелгелер-биле уткуур бис».

«Владимир Ильич Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның Доктаалы-биле танышпышаан, Усть-Каменогорскиде металлургия комбинадының хүндүлүг металлургу Х. Бахыбаев мынча деп медеглээн. Бо сөстер совет ажылчы бүрүзүнүң сагыш-сеткилин илергейлеп турар.

Бүдүрүлге коллективтериниң күш-ажылчы чаа хүлээлгелериниң дугайында хөй санныг медээлер чурттуң бүгү-ле чер болганындан кээп турар. «Газ-53», «Газ-66» деп автомобильдерни колдадыр бүдүреринче беш чылдың төнчүзүнге чедир шилчип кирерин Горькийниң автозаводунда планнап турар. Тоогулуг улуг хүнге — Владимир Ильич Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга чедир дөрт чартык чылдың программазын күүседирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгениниге удур 5 хуу бедидерин «Таджик тудуг индустрия» трестиниң коллективи хүлээнген.

Бакунуң вагон септээр заводунуң мурнакчы бригадалары күш-ажылдың ленинчи ээлчээнге киириштир саннарны ажыткан. Ленинчи ээлчегиниң күш-ажылчы түңнелдерин хүн бүрүде эвес, харын-даа шак сапында көвүдедирин ол заводтуң ажылчыннарының хуралынга бедик көдүрлүүшкүн-биле шиитпирлээн.

Владимир Ильич Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның Доктаалын хаиызы-биле өөренирин ажылчыннар ортузунга организастаан. Бо талазы-биле бүдүрүлге коллективтеринге практиктиг болгаш методиктиг дузаны политинформаторлар болгаш агитаторлар чедирип турар. Чижээ, Саратов обласа 11 муң политинформаторлар СЭКП ТК-ның Доктаалын ажылчы чоннарның ортузунга тайылбырлап эгелээн. Туркменияда политинформаторларның саны болгаш чаагай ажыл-ижи база эвээш эвес. Чижээ, «Кызыл байдак» деп туркмен совхозтуң хову бригадазынга политинформатор Розыгуль Джумманова «Ленин — делегей пролетариадының болгаш бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң баштыңчызы» деп темага беседа кылган. Улуг баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыр дээш пландан ажыр хөй хөвеңни бүдүрерин бригаданың кежигүннери хүлээнгеннер.

Владимир Ильич Лениниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында хөй санныг лекцияларны Запорожьеде Днеприниң алюминий заводунда номчуп эгелээн. Ол лекцияларның тематиказы янзы-бүрү болгаш дыка байлак. Чижээ, «В. И. Ленин — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи», «Ленинчи идеяларның тиилелгези болгаш бистиң өөрүшкүлүг амыдыралывыс», «Күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаар дугайында В. И. Лениниң өөредии» болгаш өске-даа темаларга лекцияларны ажылдап кылган болгаш номчуп турар.

Арзамаста ажыттынган документилер делгелгезин «Ленин бистиң-биле кады» деп адаан. Ук делгелгени күрүне архивиниң ажылдакчылары белеткээн. Делгелгениң стендилеринде — Владимир Ильич Лениниң ат салган документилериниң хоолгалары бар, В. И. Лениниң декреттерин Арзамаска канчаар күүседип турганынга тураскааткан салбыр дыка солун болуп турар. Улуг баштыңчының болгаш башкының төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга совет кижилер кайгамчык улуг сорук кириишкин-биле белеткенип эгелээн.

(СЭТА).

Чагаалар-биле ажыл

МОСКВА, август 15. (СЭТА-ның корр). Районнар солуннарының чагаа килдистериниң эргелекчилериниң беш хонук үргүлчүлээн семинары август 15-те доозулган. Ону ССРЭ-ниң Журналистер Эвилели болгаш ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгези организастап эрттирген. Семинарның киржикчилери боттарының кол кичээңгейин «Чагаалар көөрүн болгаш ажылчы чоннарны хүлээп алырын организастаар талазы-биле ажылдарны экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле парлалганың сорулгаларынче угландырган.

Илеткелчи, «Правда» солуннуң чагаа болгаш массалыг ажылдар килдизиниң редакторy А. Блатин база саңал берген, өске-даа эштер СЭКП ТК-ның бо доктаалының политиктиг улуг ужур-дузазын демдеглээннер.

«Правда», «Известия», «Комсомольская правда» солуннарының журналистери ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылдап турарының дугайында боттарының дуржулгаларын солушкан.

Семинарның киржикчилериниң журнунга ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга талазы-биле комитеттиң төлээлекчилери чүве чугаалааннар.

Семинарның киржикчилери В. И. Лениниң Кремльде ажылдаар кабинединге болгаш квартиразынга, «Правда» солуннуң редакциязынга барып чораан.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң III пленуму

ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАГА ДАЯНМЫШААН

ВЛКСМ Тыва обкомунуң III пленумунга «СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң шииттирлеринге үндезилээш комсомол организацияларының ажылын экижидер хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле комсомол обкомунуң бирги секретары **Д. Ооржак** бодунуң илеткелинге партия обкомунуң пленумунга болган чугаалажышкыннарның, шүгүмчүлелдерниң чөптүүн айыткан. Бодунуң чартык чүс чыл юбилейинге уткуштур Тываның комсомол организациязы эвээш эвес эки херектерни кылган. Юбилейге уткуштур социалистиг чарышка комсомол организациялары идепкейлиг киржип турар. Комсомолчу юбилейге турааскааткан социалистиг чарыштың чоруп турарының дугайын Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарның комсомол райкомнары, Кызыл хооркому чугаалашкан. Чарышка киржип турар комсомолчу аныяктар фермалары болгаш бригадаларының хөй кезии салган сорулгаларын күүседири дээш кызымак ажылдап турар.

Республикада ниитизи-биле комсомолчу аныяктарның 40 фермалары, бригадалары база Кызыл, Ак-Довурак хоорайларда комсомолчу аныяктарның 33 коллективтери санаттынып турар. 6500 комсомолчу кадаа ажыл-агыйда хаара туттунган. Ылаңгыя Өвүрнүң «Торгалыг» совхозунда, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» база Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозтарында комсомол комитеттери аныяктарның чарыжын бөттүг удуртуп турарын илеткелчи демдеглээн. Ооң-биле чергелештир Таңды, Бии-Хем районнарда чамдык комсомол комитеттери аныяктарның чарыжын удуртурун уттуп турарын илеткелчи шүгүмчүлээн. Ооң уламындан комсомолчу аныяктар бригадалары, фермалары тарай бергилээн таварылгалар бар. Ол ышкаш комсомолдуң Өвүр, Бай-Тайга райкомнары бо чылдың бирги чартыында эки ажылдаан чаңгыс-да комсомолчу «тыппаанындан» херек демдээн кымга-да тывыспайн барганын база-ла чижекке адап болур.

Аныяктарның профессионал-техниктиг билиин бедидери — чугула айтырыг. Хойну дүрген кыргыырының база трактор-биле чер андарарының талазы-биле конкурстар ам-даа делгереңгей эвес эртип турар. Бүдүрүлгелерде ажылдап турар аныяктарның чогаадыкчы инициативазын калбартып деткиири чугула деп санап турар.

Марксисчи-ленинчи мировоззрениеге аныяктарны кижизидери — аныяктар ортузунга ажылда кол чүүл. Комсомолдуң политчырыдыышкынынга партияның, ооң шылгараңгай ажылдакчыларының төөгүзүн өөренири чугулага көөр деп илеткелде айыткан. Ынчалза-даа аныяктарның политиктиг болгаш ниити билиг өөредилгезинде улуг четпестер бар. Ооң тодаргай чижээ бо: эрткен чылын бистиң республикага ажылдап турган 333 бөлгүмнерниң 53-ү тарай берген. Ооң иштинде Кызылдан 20, Таңды райондан 9 бөлгүмнер буступ дүшкен. Ол ышкаш Тес-Хемниң Шуурмакта, Бай-Тайганың Мугур-Аксында база Бии-Хемниң Сушьта кежээки школалар өөредилгезин уламчылавайн, ара соксаан.

Аныяктар ортузунга спорт-массалыг ажылды калбартыры кончуг чугула. Бо талазы-биле комсомол организацияларының, райкомнарның чедир ажылдавайн турары четпес. Шериг баар болгаш шериг хүлээлгезин эрттиреринге белеткенип турар аныяктар-биле ажыл кошкак. Шеригже баар аныяктарның чүгле 60 хуузу комсомолчулар, оларның аразында разрядтыг спортчулар чүгле 40 хуу боор турар. Бо четпестерни чайладыр хемчеглерни комсомол райкомнары, тус-тус комитеттер алыр ужурлуг.

Республикада 119 өөреникчи комсомол организацияларында 5900 ажыг кижи бактаап турар, өөредилге черлеринде 3000 ажыг комсомолчу аныяктар бар. Школаларның болгаш өөредилге черлериниң комсомол организацияларында ажыктыг, солун херектер эвээш эвес. «Комсомол, сеңээ алдар» деп чарыш комсомол организацияларының аразынга калбарган турган. Адаларның болгаш дайынның хоочун кижилериниң ажыл-херээ, төөгүзү аныяк өскенни сонуургадып, чаа-чаа дилээшкиннерже, турисчи кокпаларже кыйгырып турар апарган. Ылаңгыя Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарның школаларында бо ажыл көскү.

Республиканың ортумак тускай болгаш дээди өөредилге черлеринче чамдык душ болган кижилер өөренип киргеш, элээн үе эрткенде, өөредилгезин ара каггаш баар таварылгалар барын пленумга шыңгыы чугаалашкан. Чүгле 1966—67 өөредилге чылында, үстүнде чылдагаан-биле 300 ажыг студент, сургуул өөредилгезин кагган. Ол ышкаш студент аныяктарның аразында арагалаар, өөредилгеге харысалганы тооп көрбес чоруктар бар. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң комсомол организациялары шак мындыг чоруктар-биле эптеш чокка шыңгыы демиселди чорудар ужурлуг.

Ажылга хамаарыштыр болган шүгүмчүлелди ханызы-биле өөренип көргеш, оон чайлаарының аргазын дилеп тыпкан, Каа-Хемниң комсомол райкому (секретары С. Седен-оол) чер-черде комсомол организацияларын удуртурун бо чылын онзагай экижиткенин илеткелчи чугаалаан. Ол районнуң «Тиилелге» колхозта комсомол организациязының кылган ажылын эрткен чылын багай деп санаан. Ам ында байдал сыр өске. Комсомолга хүлээп алыышкынны калбарткан. Колхозта партия организациязы комсомолду удуртурун экижиткен.

Комсомолдуң ниити хуралдарын эрттирбес, кежигүн дадывыры чыгбас чоруктар бистиң чамдык комсомол организацияларывыста ам-даа бар. Чижээ, Таңдының дуржулга станциязы, Бии-Хемниң «Искра», Тожунуң «Совет Тыва» колхозтарда база «Тес-Хем» совхозта комсомол организациялары тодаргай ажыл планы чок, кылыр ажыл «тыппайн» аңаа турары канчап-даа таарышпас деп пленумга айыткан.

Пленумга санал берген Бай-Тайганың ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары **С. Ооржак** комсомолдуң 50 чылынга районнуң аныяктарының ажыл-ижинге доктааган. Районда комсомол организацияларын удуртур ажылга «Малчын» колхозта партия комитеди дээш өске-даа чамдык организациялар көскү дузаны көргүзүп келген. Ылаңгыя аныяк өскенниң коммунистиг дадыгыышкынынче угланган ажылдарны чоруткулаан. Партия болгаш комсомол организацияларының каттышкан хуралдарын «Мурнакчы» колхозта, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында эрттирип турары эки.

Комсомол организацияларының ажылында чугула чүүл четпестерден чайлаар дээш шүгүмчүлелди хүлээп көөрү, ону эдип алырының оруктарын дилеп тывары, инициативчи чорук болур. Ол талазы-биле тывынгыр ажылдаар херек.

СЭКП обкомунуң пленумунуң соонда райком аппарады тус-тус комсомол организацияларынга барып чораан. Чаа өөредилге чылында комсомол чырыдыышкынының четчелээшкининче онза сагыш салып турар.

Комсомолдуң 50 чылынга алдар бөлдүрген социалистиг чарыштың түңнелдерин райком өй-шаанда үндүрүп турарын Чөөн-Хемчиктиң комсомол райкомунуң бирги секретары **Б. Ондар** бодунуң саналынга чугаалаан.

Чөөн-Хемчиктиң чүгле «Чыраа-Бажы» совхозта безин 450 комсомолчу бар. Совхозта шупту 900 хире аныяктар санаттынып турар. Ындыг турбуже мында комсомол комитединиң ажылы кончуг багай. Бети дээрге кежигүн дадывырының чылдазы, организацияда бактаап кирип турар аныяктарның учёду безин чок боор турар. Ол дугайын СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажыл талазы-биле килдис эргелекчизи **Г. Иванов** пленумга саналынга демдеглээн.

Ажылда бар четпестерни ханы анализтээри чугула. Четпестерден чайлаарының аргаларын санал-оналга чугаалаар турбуже, хүннүң темазынче ханылап кирбес, аар-саар айтырыгларже ханылаар чорукту ол база шүгүмчүлээн. Күш-ажылчы кижизидилге дугайында чугаалап тура комсомолчу аныяктар коллективтери болгаш бригадаларынче кичээнгейни бедидери чугула. Социалистиг чарышты организастаары, күш-ажылчы мергежилге хамаарылга дээш өске-даа айтырыгларга эш Иванов доктааган. Комсомолга партийжи удуртулганы быжыглаарын ол онзалап айыткан.

Найысылалдың оолдар, кыстары юбилейжи ажыл-херектерни бүдүрер дээш канчаар ажылдап турарын комсомолдуң Кызыл хооркомунуң бирги секретары **А. Ромашов** чугаалаан. Ажылчын аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинче сагыш салышкын улуг. Ынчалза-даа эрткен чылдың дуржулгазындан алырга, комсомол чырыдыышкынынга турган четпестерни өөп эртери берге. Чамдык организацияларга аныяктарның политиктиг өөредилгези үзүлген турган. Комсомол чырыдыышкынының четчелээринче чаа өөредилге чылында онза кичээнгей салып турарын ол айыткан.

Пассажирлер АТБ-зинде партбюро секретары эш **В. Сайгутина** хамаарышкан комсомол организациязының ажылынга чедирип турар бөттүг дузаның дугайын тодаргай саналдаан. Кайда-ла комсомол ажылынга партийжи удуртулга дыңзыг болдур, ында ажыл-иш көскү дээрзин практика бадыткап турар.

Пленумга чугаалашкан айтырыг талазы-биле оон ыңай Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозта комсомол организациязының секретары **Л. Иродова**, ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **С. Ондар**, СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң политчырыдыышкын бажыңының консультантызы **А. Дүгержаа** олар санал бергеннер.

Малга элбек чем-суур

Ниитиниң малын кыштан тодуг-догаа ажырарынга, малдан алыр продукцияны көвүдедиринге кол чүүл—элбекшилдиг чемни белеткеп алыры болур. Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Киров салбырының ажылчыннары малга быжыг чем-суурну тургузар дээш, организастыг хемчеглерни бо чайын эрте ап чоруткаш, июльда сиген кезилдезинге кирген.

Салбырның сиген шөлдеринде сиген кезер үш агрегаттыг, алды дырбааштыг, 112 хол кадыырлыг чүс алдан ажыг кижи ажылдап турар. Салбыр ниити күш-биле 100 тонна сиген белеткээр планныг, ам 40 тонна сарааттаттынган, кестиинген сигенни сарааттаарынга белеткеп болуп турар. Сиген кезип белеткээр чепсек-херексел, кижи күжү четчир-даа болза, ажылдың темпизи дыка оожум. Салбырның удуртукчулары чугаа кампанияны дүргедедир талазы-биле хемчеглерни алыры негеттинип келген.

Кадарчылар боттарының күжү-биле сигенни кезип белеткеп алыр социалистиг хүлээлгелиглер. Чамдык кадарчылар бар-ла арганы херегледип тургаш, хүлээлгелерин ажыр күүседип апканнар. Монгуш Севек, Ондар Шойдаа, Ондар Самдаң болгаш өскелер-даа өг-бүлелериниң күжү-биле 17-ден 25 тонна чедир эки шынарлыг сигенни белеткеп алганнар.

О. ДОРЖУ.

Беш чылдың базымы

ЧУРУКТА: «Уралканконструкцияның» мурнакчы монтажчылары комсомолчулар Виктор Киселёв биле Вадим Самоловов. Оларның бригадалары июльда даалга ёзугаар 300 тонна каң конструкцияларны эптеп тургузар тургаш, 430 тоннаны эптээн.

Б. Клипиницерниң фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМААН БОЛЗАЖОК

Дээштиг болган

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының бухгалтери, ында профком даргазы Иргит Анзатович Очурнуң ажылында четпестерни, аажы-чаңында төлеп чок байдалдарны илереткен чагааны редакция истелгеге чоруткан.

Ажыл төлевирин озалдадып үндүрер, а ону бригадаларга, малчыннарга өй-шаанда чедирбес, төлевир алыр дээн кижилерге доңгун. Ол ышкаш профэвилелдиң кежигүн дадывырының чылдазын база шын эвес, кижилерниң шалыңы ылгалдыг турда-ла чаңгыс аай—бир рубльге ап турган.

Бай-Тайга районнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң бо айтырыгга хамаарыштыр бижээни болза: салбырда профкомнуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга шүгүмчүлел шыңгыы турган, эш Очурну профком даргазындан халаан; четпестерин чайладыр, бухгалтер албан хүлээлгезин экижидер талазы-биле эш Очур сөөлгү үеде ээзин көскү ажылдап турар апарган.

ТИИЛЕТТИРБЕС БИС

Америк ажылчыннарга В. И. Лениннниң чагаазының 50 чыл болганынга

Москвада Мархлевский кудумчузунга чамдыкта оожум кылаштап чоруур, улгады берген кижини көрүп болур. Ооң арны болгаш ылаңгыя караанның көрүжү ооң аажок чидиг күзел-сорукту болгаш угаанныын илередип турар. Чаны-биле эрткен кижи аңаа кичээнгей салбас, — чүге дээрге Москвада кырганнар-ла хөй болгай.

А бир эвес бодунуң оруунга кымга дүшчү бергенин билген турган болза, кандыгыл? Ындыг салым-чолдуг кижилер ховар таваржып болур.

Ооң салым-чолу, ооң амыдыралы — хоочун ленинчи гвардиядан пролетар революциязының солдады-дыр. 1905 чылда Ригага кара-бажынче маадырлыг халдаашкын кылгаш, политика талазы-биле хоругдаттырганнарны ооргтан хостаан ажылчын отрядты ол баштап чораан...

Петр Иванович Травиннниң (ооң адын ынча дээр) үлүүнге онаашкан, партияның аңаа бергени эң-не харысалгалыг даалга болза америк ажылчыннарга Лениннниң чагаазын океан ындынче чедирери турган, ол чагаа ам бүгү делегейге билдингир, бүгү диптерде чурттап турар чүс хире улустарның дылдарында ону очулдурган. Папирос саазынынга парлап каан, Ленин ат салган үш хуу чагааны бөмбүрзектиң барыын чартыынга чедирер дээш, ол кижи кандыг ужуралдарга таваршпаан, чеже бергелерни эртпээн чүве дээр! Делегейде бирги Советтер чурту ынчаарда фронтуларның болгаш бузаалаашкиннерниң оттуг хээрбээниң иштинге турган болгай. Чагааны дайзынның хөй кызыгаарларын эртип чораш чедирер ужур таварышкан.

Ленинчи чагааны АКШ-тың ажылчыннарының аажок улуг сонуургал-биле хүлээп көргени. Төрээн чуртунга чанып келгеш, Лениннниң холун тудканы болгаш Ильичиниң: «Даалганы силер кончуг эки күүсеткен силер!» деп сөстери эш Травинге өндүр улуг шаңнал болган.

Он сес чылдың август. Аныяк совет республиканың байдалы аар-берге. Делегей империализми Советтер эрге-чагыргазын «кавайынга-ла боой тудар» деп шииттирлээн: бистиң чуртувусту иштики контрреволюция-биле каттышкан 14 капиталистиг күрүнелерден даштыкы эжелекчилер бузаалеп келген.

Большевиктерге удур капиталистиг бүгү парлалганы мобилизастап: өнчүк чөңгээниң, нүгүлдээшкинниң, мегелээшкинниң хирлиг чалгыы көстүп көрбээн хемчээлдии-биле кедурлуп үнген. Большевиктерни болгаш черле совет кижилерни «кээргел чок өлүрүкчүлер» дижип, «культураның болгаш уран чүүлдүң бужартадыкчылары» деп адап турганнар. «Херээженнерни национализастаар дугайында совет декрет» үнген, ону ёзугаар херээженнерни Совет Россияда карточка ёзугаар хуваап турар деп, делегейни дескинген нүгүл-меге чүүлдү Америкага парлап үндүрген. Октябрь революциязының чаалап алыышкыннарын камгалап алыры-биле империалистиг Германия-биле бистиң чурттуң чарып алганы Брестиң керээзин капиталистиг парлалга «большевиктер Кайзерниң хөлезиленикчилери болуп турарының тодаргай херечизи-дир» деп чулчуруп турган.

Ол хүннерде В. И. Ленин болза Америкага чоруп тургаш ээп келген хоочун большевик, 1905 чылдың революциязының киржикчизи М. М. Бородинни хүлээп алган. Революцияның дайзыннарының өөскүдүп турары Америкада антисоветчи кампанияның, бөдүүн американчыларның сагыш-сеткилиниң дугайында ооргтан Владимир Ильич тодаргай айтырып турган. Харынында ынчаарда АКШ-тың пролетариадынче чагаа чорудар деп бодал В. И. Ленинге кирип келген. Каш хонганда (августуң 20-де) чагаа бижиттине берген, а 1918 чылдың август 22-де ону «Правдага» парлаан.

Ынчаарга берге чүве болза ол чагааны океан ындынче чедирип, америк ажылчын ангыга нептередири турган. Ол харысалгалыг даалганы Петр Иванович Травин күүсеткен.

Хөй санныг моондактар болуп турганының соонда, америк далайжы болуп алгаш, Нью-Йоркка ол чеде берген. Ооң аңаа баргаш баштай-ла Совет Россияның улуг өннүү. Октябрь революциязының херечизи, киржикчизи болгаш ооң төөгүзүнүң бижикчилериниң бирээзи—Джон Ридче телефоннаан. Джон Рид болгаш ооң өннүктери — социалистер ленинчи чагаа чедер дээн улузунга—америк ажылчыннарга четкен турзун дээш болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылган. Ильичиниң үнүн капиталистиг эң улуг күрүнениң күш-ажылчы кижилери дыңнап каан.

«Америк ажылчыннарга чагаа» ленинчи чогаалдарның 28-ки томунда (дөртку үндүрүлгези) он дөрт арай четпес арынны ээлеп турар. Ынчалза-даа Ленин ыя хире хемчээлге безин социалистиг революцияның стратегиязын болгаш тактиказын тодарадып, черле империализмниң, ылаңгыя америк империализмниң чоңга удур, араатанзыг мөзүзүн илередип, делегейниң революсчу чорудулгазының улам ынайгы хөгжүлдезиниң перспективаларын эртем ёзугаар ханы барымдаалары-биле илередип шыдаан. Бүгү чагаа революсчу изиг хайнышкын-биле, интернационализмниң угаан-бодалы-биле болгаш бөмбүрзектиң ажылчын ангызынга ханы бүзүрел-биле синниккен.

Ол документиниң түңнел одуруглары бодур: «Ажылчыннар коммунистиг, большевикчи тактикаже, өлүп турар культураның болгаш өлүп турар кижи төрелгетенниң амы-тынын чааскаан ап турар пролетаржы революцияже оожум, ынчалза-даа чайгылыш чокка бар чыдарлар». Ооң ынай: «Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистер тиилеттирбес бис, чүге дээрге бүгү делегейниң пролетаржы революциязы тиилеттирбес».

Бо одуругларны бижээниниң соонда эрткен—чартык чүс чылдың ыраандан ленинчи өттүр көрүүшкүннүң бүгү-ле шынныын ам улам ханызы-биле көрүп турар бис. Төөгү Лениннниң ёзугаар чоруп турар — ол дугайын бөмбүрзекте социализмниң делегей системазының тыптып келгени херечилеп турар. Төөгү Лениннниң ёзугаар чоруп турар — делегейниң бүгү чурттарында тыптып келген марксисчи-ленинчи партияларның хүлээлеңи чартык чүс чыл иштинде чүс-чүс катап көвүдээн.

Чүгле империализмниң мөзүзү биеэги хевээр арткан, ынчалзажок чартык чүс чыл иштинде ол кошкаан болгаш улам чөдүүрей берген. Күрүне-монополистиг капитализмниң тергиидеп турарының үезинде АКШ-тың даштыкы политиказын ханныг империализмниң ханныг төөгүзү деп В. И. Ленин чугаалап турган. Ынчаардагы ол чугааның кайы хире ылавылалдыын, амдаа ооң кайы хире шынныын эрткен чартык чүс чыл көргүскен. Вьетнамда араатанзыг дайын, израиль империалистерни деткип турары, АКШ-тың төп разведка эргелелиниң кем-буруулуг ажыл-чорудулгазы, бүгү делегейде тарай берген америк шериг баазалары — бо бүгүнү болгаш өске-даа хөй чүүлдер ленинчи ол чугааларны бадыткап турар.

Эжелекчи империализмниң мөзүзү эрги хевээр арткан-даа болза, социализмге удур, улустарның депшилгезинге удур, тайбыңга удур демиселге ооң тактиказы ылаңгыя идеологтуг фронтуда элээн өткүт болгаш улам кара сагыштыг болу берген.

Партияның Төп Комитединиң апрель Пленумунуң демдеглээни болза: «Шыңгыы сидгиишкиннерге алзып базаиштики болгаш даштыкы политиказынга улуг аштырыышкыннарынга таварышпышаан, империализм, хамыктың мурнунда АКШ-тың империализми, шериг-политиктиг талага авантюралары-биле чергелештир, социалистиг чурттарга, коммунистиг болгаш бүгү демократтыг шимчээшкинге удур политиктиг болгаш идеологтуг хоралакчы демиселче улам улуг күжениишкиннерин угландырып турар».

«Хосталга» болгаш «демократия» деп шырыңма-биле чажыртынып алган капиталистиг улуг монополистерниң бүгү эргени тудуп алган турарын В. И. Ленин бодунуң чагаазынга илередип, каш борбак миллиардерлерниң байлаа-биле күш-ажылдың онон миллион кижилериниң ядыы түреңгизиниң аразын ылгап чыдар тамыны көргүскен.

Ол тамы ам улам ханылаан. Аңаа херечи болур чүве—хоорайлар иштиниң казанактарында чурттап турар америк негрлерниң демисели-дир. Аңаа херечи болур чүве—30 миллион ажыг американнар халаптыг ядыы чурттап турар, а чурттуң национал байлааның үштүң бир кезии чоннуң бир хуузунуң холунда мөөңнеттинген деп, АКШ-тың президентизиниң бодунуң чугаалааны-дыр.

Америк ажылчыннарга Ленинчи чагаа бөгүн-даа ачы-дузалыг. Ол болза социализм, депшилге, тайбың болгаш демократия дээш бүгү демиселчилерни чырыткылыг келир үеге бүзүрел-биле, бис тиилеттирбес бис деп бүзүрел-биле бүргеп турар.

И. АРТЕМЬЕВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

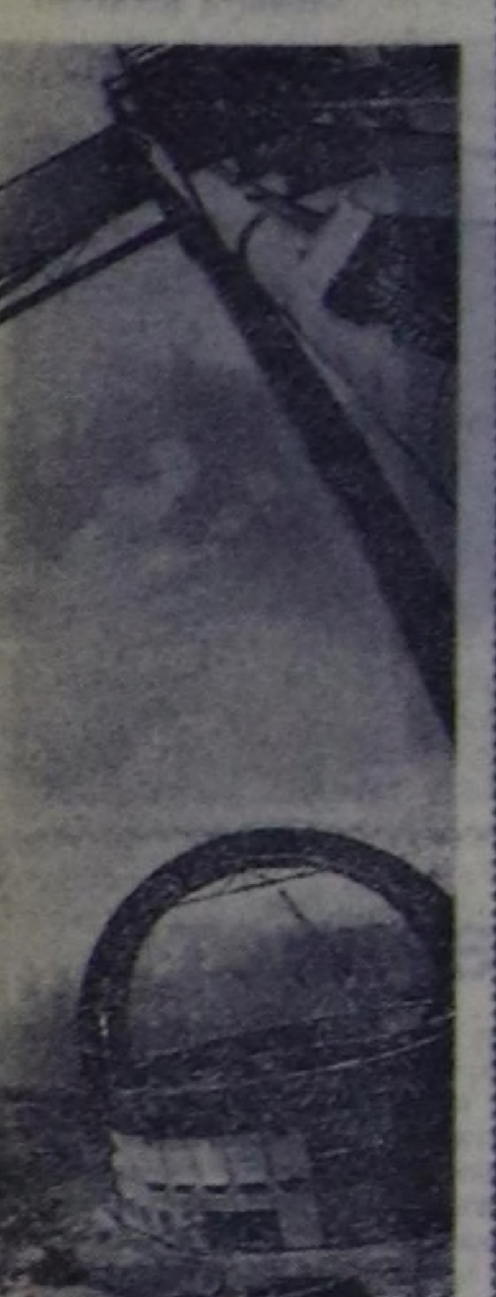

ХОВАР ТЕЛЕСКОП

СТАВРОПОЛЬ КРАЙ. Делегейде эң улуг телескоптуң кезектери ССРЗ-ниң эртемнер академиязының астрофизика обсерваториязының тудуунда чедип келген. Ооң көрүнчүүнүң делгеми алды метр (ам АКШ-та эң улуг, Маунт-Паламар обсерваториязының телескобунуң көрүнчүү беш метр делгем хемчээлдиг). Ол улуг телескоп көрүнчүүн Ленинградтың оптика-механика каттыжыышкыны бүдүрүп тургускан.

Ооң баштайгы кезектерин Невада хоорайдан тускай дериттинген тыртыг Донда-Ростовка чедир сөөртүкен. Ховар чүъктү аңаа Москваның 9 дугаар автобазазының автопоездизи хүлээп алган. Дөртен тонна ол чүъкту сөөртүкен «КРАЗ-258» болгаш «МАЗ-537» деп алды тыртыг машиналары ол далай өртээлинден Кавказ сынынче чорупкан. Кошту мотоциклдиг болгаш радио-биле дериттинген машиналарлыг улаачылар үдеп чораан. Ооң эртер оруу хостуг турар ужурлуг. Чүдүрген чүъгүнүң чамдык кезектери чеди метр делгем хемчээлдиг чораан.

Телескопту далай деңнелинден 2070 метр бедик черге тургузар.

ЧУРУКТА: маңаа эң улуг телескоп тургустунган турар.

К. ТАРУСОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Тарып боозадылга — чугула ажыл

Ийи инектен бир бызаа

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының зоотехниктериниң кичээнгейинге

Мал ажылының тускай эртемниглеринге саар инектер чүге кызырап турарыл? деп айтырыгны салырга, элдепсинер. Шынап-ла, дорту-биле чугаалаарга ындыг малдар ажыл-агыйга каража чедирер, чүге дээрге, ооң ажаалда, чемгерилгезинге хөй күш-ажыл, мал чеми чарыгдаттынар.

Ийи тодаргай чижектерден деңнептээлиңер. Кызыраан болгаш бызаалаан инектерниң ажыл-агыйга кандыг карылга, орулгалыг болуруун тодарадып көрээлиңер. Бызаалаан инек чылда муң литр сүт берген дижик. Кызыраан инек дораан соглу бээр болганындан ооң сүдү шоолуг эвес, ынчангаш ону санажылгага албаалы. 1000 кг сүттүң садыг өртээ 160 рубль, 100 кг дириг деңзилиг молдурга бызаа 87 рубль. Ооң алгаш көөрге, бир сувай инек эң эдакқы санажылгага алырга безин чылда 247 рубль түңнүг каражаны ажыл-агыйга чедирип турар-дыр. Бистиң районнуң ажыл-агыйларынга эрткен чылын 2076 инек төрээн, а барык төрээн инектерниң чартык кезии, 1014 инек сувай арткан чорук бөдүүн санажылгалар кылып, бо четпес чорукту эдер дээш мал ажылының тускай эртемниглери болгаш малчыннар шудургу ажылдаарын негеп турар.

Үстүнде четче эвес санажылга ёзугаар безин бистиң эргелелдиң ажыл-агыйлары 300 муң ажыг рубль түңнүг орулганы ол чылын чедир албаан. Бо дээрге, санажылганың акша талазы-дыр.

Эргелелдиң ажыл-агыйлары 1014 бызааны, 1318 ажыг тонна сүттү эрткен чылын чедир албаан. Бо дээрге улуг кোгарал-дыр.

Ам чамдык ажыл-агыйларның зоотехниктериниң кичээнгейин бо ажылче угландырып, санажылгалардан кылып көрээлиңер. «Шекпээр» совхозта (кол зоотехниги эш Монгуш) бо ажыл чогуур деңнелде тургустунмааны чүге чедирип турарыл? Совхоз 1967 чылда төрүүр чүс инекке онааштыр чүгле 55 бызааны алгаш, ооң 49-зун менди доруктурган. Ийи инекке бир бызаа безин онаашпас-тыр. А бо чылдың бирги чартыында чүс инекке онааштыр совхоз 55 бызааны алгаш, ооң 53-үн менди доруктурган. Совхозка 1967 чылда 584 инек кызыраан. Маңаа совхозтуң удуртукчулары болгаш зоотехниктери буруулуг болуру билдиңгир.

Ындыг байдал «Барлык» совхозта (кол зоотехниги эш Порожневский) база тургустунган. Ол ажыл-агый эрткен чылын төрүүр чүс инекке онааштыр 72 бызааны алгаш, ооң 65-ин менди доруктурган.

Эргелелдиң ажыл-агыйларынга бо чылдың эгезинде төрүүр 33116 хой турган, оларның 26644-тү оолдаан, 26644 хураганы менди доруккан. Ажыл-агыйларның специалистери ийистээн хураганнарны ниитиниң малынга кириштир санаарын хынавайн турар. 6472 хой сувайлыккан, ынчангаш ажыл-агыйлар 1618 ажыг центнер хой эъдин, 64 центнер дүктү чедир албаан.

Бо чылдың бирги чартыында эргелелдиң колхозу болгаш совхозтары төрүүр чүс хойга онааштыр 79 хураганы, азы эрткен чылдың ол үезинден 3 хураганы эвээшти алган. «Большевик» колхозка чыл эгезинде төрүүр 5532 хой турган болза, 3794 хой оолдаан.

Бо тодаргай фактылар болгаш санажылгалар эргелелдиң колхоз, совхозтары мал ажылынга тарып боозадылга, уксаажыдылга ажылын чогуур деңнелге чедир тургуспайн, ажыл-агыйларның удуртукчуларындан болгаш специалистеринден негелдени бедиппейн, бүдүрүп турар продукцияның бот-үнезин хандыр анализтевейн турарын көскү херечилеп турар-дыр.

Мыйыстыг бода болгаш шээр малдарның кызыраарының чылдагааны чүдел? Эргелелдиң ажыл-агыйларынга бо чылдың бирги чартыында эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, инектиң баш саны чүге 97 башка кызырылганыл? Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары бо четпес ажылды эки мал кажааларының чедишпези, мал чеминиң эвээжи-биле тайылбырлаар хөөннүг. А хамык ужур чүгле ол чылдагааннарда бе, ынчаш?

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш зоотехниктери мыйыстыг бода болгаш шээр малдың тарып боозадылгазының ажыктыын хүлээп көөр хөөн чок болуп турар. Олар бо арганың ажыктының дугайында хөй-артык шуугаазыннарны үндүрүп турар, а ону боттарының ажыл-агыйларынга бедик деңнелге тургузар дээш боттуг, дээштиг ажылдарны кончуг эвээш кылып турар. Ооң түңнелинде, бо ажыл дыка хожудап келген. Бо чылдың январь 1-ден бээр эргелелдиң ажыл-агыйларында бар 3027 инектиң болгаш дуңгуш кунажыннарның чүгле 902-зи, азы 29,7 хуузу тарып боозаттынган.

Тарып боозадылганы болгаш зоотехниктиг ажылды ажыл-агый бүрүзүнге бедик деңнелге тургузары база чугула ажыл деп чүвени ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери утпас ужурлуг.

Е. ЯЛАКОВА.
Барыын-Хемчик районнуң күрстатистика эргелелиниң инспектору.

Найырал быжыгып турар

Бистиң чуртувустуң болгаш Моол Арат Республиканың улустарының аразында акы-дуңмалышкы найырал шагдан бээр туруп келген болгаш ол найырал кезээ мөңгеде быжыг болгаш улам быжыгып турар. Совет улустуң коммунистиг ниитилелди тургузуп турар тайбың тургузуушкунунуң кайгамчык чедиишкиннерин болгаш тиилелгелерин моол өңнүктер сеткил ханыышкынныг-биле демдеглеп турар.

Совет Эвилели биле МАР-ның аразында культура болгаш экономиктиг харылзаа улам калбарып, найыралчы кады ажылдажылга болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы, бот-боттарын билчир чорук улам-на быжыгып турар.

СЭКП-ниң Эрзин райкому Совет Эвилели биле МАР-ның аразында найыралдың болгаш бот-боттарынга дузалажыр дугайында керээниң 22 чыл оюн таварыштыр Моол Арат Республиканың социалистиг революциязының 47 чыл оюн, чуртта социалистиг тургузуушкуннуң чедиишкиннериниң дугайында колхозтарга, албан организация черлеринге, чурттакчы чоннуң ортузунга илеткел, лекция, беседаны организастап чоруткан болгаш моон соңгаар-даа калбартыр.

Бистиң район МАР-ның Завхан болгаш Успа-Нур аймактары-биле кызыгаарлажып турар. Районнуң колхозтары Завхан аймактың кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннары-биле культураның болгаш кедээ ажыл-агыйның арга-дуржулгазын солчур найыралчы харылзаазын чыл санында улам калбарткан. Районда Ленин аттыг колхоз—МАР-ның Завхан аймааның Тэс сумузунуң «Совет-моол найырал», «Коммунизмче орук», Баян-Ула сумузунуң «Чаргаланд амыдырал», ынчаарга «Чаа орук» колхоз—Тудевтэй сумузунуң «Бадрал», «Мөрен», Баян-Хайрахан сумузунуң «Туя» кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннары-биле культурлуг кады ажылдажылганың керээ хемчээн чарып алган найыралчы харылзаалыг.

Культурлуг харылзаага кол-ла чүүл кедээ ажыл-агыйның мурнакчы арга-дуржулгаларын солчур, ону нептередир сорулганы салып турар. Моол өңнүктер эки ажылдыг фермалар, хойжу бригадалар, мурнакчы малчыннар-биле арга-дуржулга солчуп, оларның амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып, боттарының санал-оналдарын бээрлер. Бистиң колхозтарывыстың найыралдажып турар кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннарындан моол аныяктар уран чүүлдүң ээжилерин бараалгадып аалдап кээрлер.

Школаларның болгаш пионер организацияларының аразында харылзаа чаңчыл болуп бар чоруур. 1967—1968 өөредилге чылында Нарын ортумак школазының пионерлери Баян-Ула сумузунуң пионерлери-биле каттышкан байырлыг пионер сборларын болгаш спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны эрттирген. Бистиң колхозтарывыс найыралчы болгаш бот-боттарынга дузалажыр принципке үндезилээш, янзы-бүрү хевирниң дузазын ажыл-агыйлаарга чедирип турар. Ленин аттыг колхозтуң тудугжулары Тэс сумузунда, «Совет моол найырал» кедээ ажыл-агый каттыжылгазынга 8 чыл школазын тудуп бергенинге моол өңнүктер өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Совет-моол найыралга турасказаткан чаңчыл болган ай октябрь 6-дан ноябрь 6-га чедир үениң иштинде районнуң партия организациязы ап чорудар хемчеглерин ажылдап, пропаганда ажылын совет-моол найыралды улам ыңай быжыглаарынче угландырар бис.

Бистиң найыралывыс кезээ мөңгеде быжыг.

О. БИЧЕ,
СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң бирги секретары.

ТАЙГА ЭДЭЭНГЕ ШЕФ

ШУУШКАН МАШИНАЛАР

Эртенгиниң 8 шакта колхоз конторазынче базыптым. Удавааанда балды туткан кижилер оон-моон кээп эгеледи. «Тайгаже!» деп команда үнген соонда шуушкан машиналар чорупту. Бо удаада Дарган-Хаа тайгазынче будук-бүрү белеткээр шефчилерниң чорупканы ол.

Каш шак эрткенде тайга эдээнге ажыл эгелээн. Кежээликтей тус-тус звеноларның ажыл-ижиниң түңнели билдине берген. Эмнелгениң ажыл-агый эргелекчизи М. Сыгыр-оолдуң болгаш бухгалтер К. Биче-оолдуң звенозу эки ажылдаан. Баштайгы үш машиналар будук-бүрүну чүдүргеш, шуут-ла кыштагларже чорупкан. Машинага чүдүрүкчүлээр ажылга Г. Даржаа, Д. Доржу, О. Лапчаа олар эки ажылдаан.

ОДАГ ЧАНЫНГА

Ажыл шагы доозулган. Имир дүшкен, одаг чанынга хөглээшкин эгелээн. Клуб эргелекчизи Сарыг-оол баянга ойнай бээрге, аныяктар танцылап кирипкен. Оон соонда аныяктар ийи чарды берген. Чамдыктары шыдыраалаан, чамдыктары шииткелдиг оюнга киришкеш ырлап, шүлүктеп турган. Бөлүк кыстар «Агроном» деп ырны орус-тыва дыл кырынга ырлашканнар. «Х Улуг хурал» колхозтуң кол агроному Ф. Сопулдай ыр доостурга каттырып, хол часкай каапкаш, уруглар аразынга туруп алган. Ыраажылар «Арбуз» деп баштак ырны ындынныг ырлашкан. Шефчилерниң баштайгы хүнү ынчаар эрткен. Аңаа шупту 48 кижи киришкен.

МӨГЕЛЕР

Даң аткан. Эзим иштинге ажыл база катап эгелээн. Тус-тус звенолар будук-бүрүнү овааландыр чыып турган. Кыштаглардан болгаш суурдан машиналар келирге чүдүреринге белен.

«Дүштеки чем белен»—деп, дыңнадыгны алгаш одагже чоруптувус. Ыраккы кыштаглардан болгаш суурдан машиналар чедип келген болду. «Чемненир мурнунда хүрежир-дир» деп, чолаачы Дембирел саналдаарга, мөгелер чөпшээрешкен. 16 шефчи мөгелерден Михаил Демир-оол шүүлген, Дембирел үжүүрлешкен.

АЖЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Шала кежээликтей хөй машиналар база катап шуужупкаш суурже болгаш ыраккы кыштагларже чорупкан. Тайга эдээнге болган ийи хүннүң шевин кысказы-биле бижиирге мындыг. Ниитизи-биле шеф организастыг, хөглүг эрткен болгаш шупту 15 тонна будук-бүрү белеткеттинген.

М. БИЛЕН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Шудургу негелде

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазын Боннуң чагырга черлериниң хоойлуда чок ёзу-биле хоругдаан боогдал кылганындан бээр 12 чыл болганынга холбаштыр Герман Демократтыг Республиканың төп солуннары «Германияның коммунистиг партиязын хоругдаан боогдалды дужурер!», «ГКП-ге хосталга!» деп эгелиг мурнуку чүүлдерлиг парлаттынып үнген.

Барыын-герман империалистер ГКП-ни хоругдааш, Барыын Германияның демократтыг болгаш тайбынга ынак бүгү күштерин базарынче угланган реаксылыг политиканы боттарының калбартырының кол үндезини ол болур деп кордан турган. Ынчалза-даа партияның аллары эрткен чылдар дургузунда улам улгаткан, оон саддары база улам күштелген деп, «Нойес Дойчланд» солуң бижээн.

Барыын Германияга тайбының, демократияны болгаш социал депшилгени хандырарының хереэ ГКП-ни ажык догуннадыр негелде-биле чарылбас холбаалыг деп чүвени Барыын Германияның хөй-нитизи—аныяктар. ГСДП-ниң кежигүннери, демократтыг сеткил-сагыштыг бөлүктер улам хандыр билип турар. Германияның компартиязынга хосталга бээри ГФР-ге антифашистиг-демократтыг демисел фронтузун тургузарының шиитпирлиг үндезини болур деп. «Нойес Дойчланд» демдеглээн.

Компартия Барыын Германияда милитаризмден, реванш политиказындан, концерннерниң күчүлелинден, полицейжи дерзиилелден барыын-герман чонну чайладырының эртем ёзугаар үндезилеттинген программазын чарлап үндүрген.

Венгрия чурттalga тудуунуң темпилерин дүргедедип турар. Венгр найысылалдың чаа бир чуртталга кварталы Келенфёльде бедий берген (чурукта). Эрткен ийи чылдың дургузунда ажыглалга хүлээдип берген чуртталга бажыңнары 2456, 1968 чылда 2000-ну тутнан. Хөй будапештчилер чаа тудуп турар корпустарга, оон бедий берген турар 16 каът бажыңга чаа-сууржулга байырлалын эрттирер.

МТИ — СЭТА-ның фотозу.

дашты кыда

Гамбург коммунистериниң кыйгырыы

БЕРЛИН. (СЭТА). Чагырга черлериниң барыын-герман коммунистиг партияны хоойлуда чок ёзу-биле хоругдааныңдан бээр 12 чыл болганынга холбаштыр Гамбургка хуудус парлаттынып үнген. «ГКП-ниң догуннаарын хоругдаан дерзиилел болгаш антикоммунизм пропагандазы удурланыкчы күштерниң эвин чарылдырар, неонацизмниң тургустунарынга дуза чедирер, колдуунда христиан-демократтыг эвилелден даянып турар монополистерниң улуска удур политиказын үргүлчүлээр аргазы оларга бээр сорулгалыг»—деп, ол хуудуста чугаалаан.

АДН агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, немец ажылчын аңгының шылгараңгай оглу Эрнст Тельманның ады-биле холбашкан ол хоорайның коммунистери ГФР-ниң чазааның улуска удур чорудуп турар угланыышкынынга удур демиселге Барыын Германияның демократтыг бүгү күштерин сырый каттыштырарының эргежок чугулазын ол хуудуста демдеглээн.

Онза хоойлужудулга-биле холбашкан политикага удур, неонацизмге удур, ГКП-ни хоругдаанын дужурери болгаш тайбыңның, демократияның ёзулуг политиказын чазактың чорудары дээш кады демисежиринче ГФР-ниң бүгү социал-демократтары эштеривисти, профэвилел кежигүннерин, студентилерин, парламентиден дашкаар оппозициязының төлээлекчилерин, демократтыг сеткил-сагыштыг болгаш боттарының харыысалгазын медерелдии-биле билип турар бүгү хамаатыларын бистер, Гамбургтуң коммунистери кыйгырып тур бис деп, хуудуста оон ыңай чугаалаан.

Ажылчыннарны боолаан

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Кордова хоорайынга полицейжилер ажылдан кижилерни массалыг үндүрер болгаш дуржок дерзиилелдер кылыр чорукка удурланганын илергейлээн чыскаал кылган «Ика-Ренол» дээр автомобиль заводунуң ажылчыннарының колоннзазын тарадыр сывырган.

Кордовага Август 13-те полиция дерзиилелге болгаш күчүлелге удурланганын илергейлээрини чыскаалын кылган хол-даян ажылчыннарга халдааш, оларны боолаан. Оон түңнелинде хөй кижи аар балыглаткан.

Аргентинаның кол профэвилел төптери ажылчы чоннар-биле боттарының чаңгыс эп-сеткилдиин медеглээн.

ХАЛДАКЧЫЛАРНЫҢ ЧӨҢГЭЭЛЕРИ

АММАН. (СЭТА). Боолажыының соксадыр дугайында дугуржулганы израиль тала ийи катап чөрчүп үрээн. Чепсектиг израиль күштер Хусейн хаан көвүрүүнүң девискээринде иордан туруштарны пулемёттар-биле боодаан. Боолажыры чартык шак дургузунда үргүлчүлээн.

Израиль эжелекчилер оон арай соонда чурттакчыларлыг Бокар деп черни катап боолаан. Ол удаада боолаашкынга камгалал чок, боттарының хөвуларынга тайбын ажылдап турган тараачыннар таварышкан.

Иордан тала когаралга таварышпаан деп, чепсектиг иордан күштерниң төлээлекчизи медеглээн.

ПЕНТАГОННУҢ УДУРТУКЧУЗУ БОМБАЛААШКЫННАРНЫ ҮРГҮЛЧҮЛЭЭР ДЭЭН

ВАШИНГТОН. АКШ-тың камгалал министри Кларк Клиффорд Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалаарындан АКШ-тың чазааның өйталаваанын парлалга конференциязынга катап бадыткаан. Вашингтон удуртукчуларының кемниг политиканы соксадырын күзевейн, «ВДР-ниң дужуп бериишкиннер» кылырын чедип алыр дээш оралдажыышкыннар кылырынче биезки-ле олчаан хөй чүткүл салып турары оортан билдинген.

Пентагоннуң удуртукчузу Мурнуу Вьетнамда америк шериглерниң санын бадылаттынган деңнелинге чедир 549500 кижи болдурарын АКШ-тың күзеп турарын чарлаан. Эрткен неделяда Мурнуу Вьетнамче база 5000 америк солдаттарны чоруткан. (СЭТА).

Израиль агрессияны соксадыр

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели израиль экстремистерниң чөңгээлиг, дайынзырак үүлгедиглер кылып турарының дугайында Иорданияның хомудалын чугаалашпышаан. Израильдиң Иорданияга удур чепсектиг халдаашкынының чаа-чаа үүлгедиглер кылып турарынга холбаштыр Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралын чыылдырган деп, мооң мурнунда дыңнаткан болгай. Израильдиң ужар чүүлүнүң иордан Ас-Салт суурну араатанзыг бомбалааның түңнелинде хамааты чоннуң аразындан, хамыктың мурнунда кырганнарның, херээженнерниң болгаш уругларның ортузунда хөй кижилер айыылга таварышкан. Израиль дайынзырактар америк империалистерниң үлегерин эдергеш, өрт үндүрер бомбаларны ажыглаан.

Тель-Авивтиң экстремистериниң араб Чөөн чүкте чепсектиг чөңгээлерни катап-катап кылып, израиль шериглерниң араб девискээрлерни эжелевишаан турарынга делегейниң тайбыңга ынак бүгү улустары ханызы-биле килеңнээн.

Бодунуң эрткен чылда халдаашкынының түңнелдерин быжыглап алырынче болгаш Чөөнкү Чөөн чүктүң девискээрлерин АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң дузазы-биле эжелеп алырынче чүткүл салып турар Тель-Авив чазааның дуржок политиказын Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралдарының үезинде хөй күрүнелерниң төлээлекчилери чылча шавар шүгүмчүлелге таварыштырган. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң израиль шериглерни эжелеттен араб девискээрлерден үндүрерин болгаш Чөөнкү-Чөөн чүк кризизин политиктиг арга-биле таарыштыр шиитпирлээрин негээн, 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген резолюциязын күүседиринден Израиль чогум-на ындыг чүткүлдүүнүң ужурунда өйталап турар. КАР, өске-даа араб күрүнелер таарымчалыг ындыг шиитпир үндүрериниң эрге-ажыынга дүүштүр чаагай тура-соруун илергейлээн турбуже. Вашингтоннуң деткимчезин ажыглап турар Израильдиң чагырыкчы дээди бөлүү ол тура-соруунка дерзии удурланып турар.

Америк политиктер халдакчыны болгаш халдаашкынның айыылынга таварышканнарны бир дөмей көөр деп оралдажып турар. Олар араб чоннуң израиль эжелекчилерге чепсектиг удурланыышкынның чөптүг хемчеглерин ап турарын израиль ужар чүүлдүң тайбың араб хоорай, суурларны араатанзыг бомбалап турары-биле деңнээр чүткүлдүг. Ынчалзажок кайы-даа улустуң хосталга демиселин чорудар эргелиин кым-даа хоруп шыдавас. Израильдиң эжелеп алганы араб девискээрлерде удурланыышкын шимчээшкини хүннүң-не улам күштелип турар. Израиль эжелекчилерге удур демисежирин арабтар Иорданның барыын таланы эринде, Синай чартык ортулукта, Газада, Иерусалимде күштелдирген. Эжелеткен девискээрлерни хостаары дээш араб улустарның чөптүг демиселин Тель-Авивтиң чагырыкчылары дайынзырак кандыг-даа дерзиилелдер-биле боогдап шыдавас.

КНО-нуң Чиңгине секретарының тускай төлээлекчизи Гуннар Ярринг Чөөнкү Чөөн чүкке политиктиг сүмележиишкиннерин мында чаа катап эгелээн. Ол сүмележиишкиннер Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ноябрь 22-де үндүрген резолюциязын амыдыралга боттандырар сорулгалыг. Каттышкан Нациялар организациязы Израильдиң араб чурттарда дайынзырак үүлгедиглерин соксадыр болгаш Чөөнкү Чөөн чүкке тайбыңны катап тургузар эң шиитпирлиг хемчеглерни ап шыдаар болгаш алыр ужурлуг-даа.

Ф. СЕЙФУЛЬ-МУЛЮКОВ.
(СЭТА).

Революцияның национал составы тургустунган

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Браззавильдиң хоорай чагыргазының бажыңынга Революцияның Национал Чөвүлелиниң болгаш оон күүсекчи органы — директорияның кежигүннерин чарлап дыңнадырының ёзулалы болган. Революцияның Национал Чөвүлелиниң составында 41 кижи бактаап кирген. Директорияга капитан М. Нгуаби (РНЧ-ниң даргазы), Диаварра (бирги оралакчы дарга) болгаш оон-даа өске элээн хөй кежигүннер соңгуттуруп кирген. Президент А. Массамба-Деба директорияның кежигүнү хүлээлгелиг. Ёзулалга капитан А. Рауль чаа конституция чарлаттынгыже күрүнениң албан черлериниң ажыл-чорудулгазын таарыштырар «Кол актыны» номчуп дыңнаткан. Август 14-те хүлээп алдынган ол акт онзалап айыткан чүүлдерден аңгыда, 1963 чылдың конституциязын күш чок болдурган. Революцияның Национал Чөвүлели күрүнениң чаа дээди албан черлериниң тургустунарынга чедир революцияның болгаш чурттуң дээди органы болур деп, «Кол актыда» чугаалаан. «Кол акт» чаа конституцияның тургустунарыбиле чергелештир күш чок болган турар.

Ёзулалдың түңнелинде капитан М. Нгуаби (РНЧ-ниң даргазы) болгаш президент А. Массамба-Деба олар сөс алган.

Испанияда шаажылап өлүрер чурум тургустунган

ЛОНДОН. Ылаңгыя франкочу ёзу-чурумга удур, соңгу талакы можуларда илдең күштелген демиселди базарынче чүткүл салгаш, испан чазак дуржок дерзиилелдер кылыр хемчеглер ап турар апарган. Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Мадридтен дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Франконуң чазаа «дээрбечи болгаш өлүрүкчү херектер үүлгедиринге удур угланган», 1960 чылда үндүрген хоойлузун каш-ла чыл мурнунда күш чок болдурган.хирезинде-ле, ол хоойлузун катап тургускаш, чамдык черлерге дайын байдалын болгаш шаажылап өлүрер чурумну тургускан. «Шериг үймээни» үндүрер деп турган кылдыр кымны-даа шериг суду алалаар болза, ону шаажылап өлүрер ийикпе кара-бажыннап хоругдаар деп, ол хоойлуда айыткан. Ынчалдыр доктааткаты «меге ийикпе өжегээр дамчыыр чугаалар» тарадырларга безин хамааржыр болганда, канчалдыр-даа ажыглаттынар апаар.

Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнатканындан билдинип турарын ёзугаар алырга, испан чазактың алган ол чаа хемчээ хамыктың мурнунда Испанияның баск чон чурттаан можуларынга удур угланган, ол черлерде дуржок төп эрге-чагыргага чоннуң килеңнээни хүннүң-не улам күштелип турар. (СЭТА).

Эки ажылдыг садыгжылар

Кызыл садыгның четкилери чартык чылда 15800 мун рубльдиң бараанңарын садып саарар турган, херек кырынга 16313 мун рубльге саткан болгаш планын 103,2 хууга күүсеткен. А июльдуң планы 102,9 хуу күүсеттинген.

№ 9 магазин (эргелекчизи К. Князева), № 1 үлетпүр бараанңар садыының идик салбыры (бригадири Л. Филиппова), № 22 аъш-чем магазини (эргелекчизи К. Негуляева), № 38 магазинде садыгжылар П. Леляк, Е. Божко оларның коллективтериниң эки ажылын мактаан.

С. ТАМЧАЙ.

Шеф-биле

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери эрткен неделяның сөөлгү үш хүнүнде «Тээли» совхозтуң хойжулары Монгуш Балган, Иргит Содунам, Маадыр-оол Мукаайлы оларга дузалажып, шеф организастааш, хол кадыыры-биле 50 тонна сигенни кескеш, сарааттап берген. Улуг үүле бүдүрүп бергени дээш кадарчылар четтиргенин шефчилерге илергейлээннер.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Кок-Чыраа салбырының ажылчыннары эрткен неделяда үш хүн шефчилерниң дузаламчызы-биле 80 тонна сигенни бөлүп сараттап алганнар. Шефти совхозта партком секретары Амбаржи, Кок-Чыраа кедээ Советтиң күүскомунуң даргазы Самбуга олар организастап удурткан.

Үш хүннүң шефтээшкининге хүннүң 48 кижи үргүлчү ажылдаан. Кедээ Советтиң шузуму-биле 22 кижи, совхозтуң конторазының болгаш машина-трактор мастерскаязының ажылдакчыларындан 26 кижи шеф ажылынга киришкеш, хөй ажылды бүдүрүшкеннер. Кедээ Советтиң күүскомунуң Доржукай удурткан звенозу үш хүн 30 тонна, совхозтуң ажылдакчыларының Иванов биле Кузьминге удурткан звенолары 50 тонна сигенни бөлүп сараттаган. Звенолар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи кедээ Советтиң күүскомунуң коллективи болган.

О. ТАВАА.

Иван ДАНИЛОВ, якут чогаалчы

УЗУН НАЗЫЛААРЫ

Сантай ирей дүнеки аңнаашкындан кымны-даа мурнай ээп келген. Изиг-демирин чырыдыр одааш, доңгууда шай хайындырып каан. Аңчылар бажыңчыгажынга келген дораан-на, ирейниң дүлүп кааны күш эъдин чикри-биле столга олуруптувус.

Сантай ирей амданныг кас эъдин бистиң мурнувуска салбышаан сергек чугаалады:

— Аа, ашак мен аныяктардан артык олчалыг болганым ол ышкажыл. Ынчалза-даа мунгараванар. А силерге ынакшыл шуут-ла аайлажып келир. Эки кыстардан кадайланып алыңар. Аас-кежиктиг, чараш ажы-төлдүг болур силер. Аңнааш олча-омактыг болур силер. Шупту-ла чүве бодунуң үезинде аайлажып бүдер апаар. Оран-таңды байлактыг болганда, аңнаар кижиге олча-омак-даа көвүдээр.

Ашак бодунуң эрес чаңы, чугаа-соод-биле бисти кайгадыпкан, а бис олче ынакшылдың, чоргааралдың оттары кыптыкkан карактарывыс-биле көрүп ордувус.

— Харыңар каш апарганыл, ирем?—деп, оон айтырдым.

— Кара бажым көгергиже дээр чүс ийи кышты көрүп, чурттап эрткен кижи-дир мен—деп, ирей харылааш, чугаазын уламчылады:—Бургангадаа, кадыкшылымга-даа хомудалым, химирелим чок. Ам-даа үр чурттап, узун назы назылаарымны бурган меңээ хайырлаар ыйнаан.

— Чүс ийи хар харлап, олча-омаа хөй аңчы болуру кайгамчык-ла-дыр аа!

— Чүс ийи хар ындыг-ла узун назы эвес-тир. Кижи чүстен ыракта хөй чыл чурттап болур. Алдан харлыг эрни назынның хып дээн үезинде кижи-дир кылдыр санап турары бисте аңаа эвес деп билинер.

Ол ирей чаагай чыттыг кас эъдин аажок амданнанып чип олурду. Узун назылаашкын дугайында эртемниң чамдык ажылдары сагыжымга база кирип келди.

Кижи 150 хар чурттап болур деп чүвени сураглыг орус эртемден Мечников болгаш совет академик Богомолец олар бадыткаан. Кижиниң чүс хар четпейн өлүп каары электен болур өлүм-дүр деп физиолог Тарханов санаан.

Осетин кадай Тойсе Абзизе 180 хар чурттаан, азербайджан Махмуд Айвазов—152, абхаз Егор Короев—156 хар чурттаан.

Узун назылыглар чуртталгазының сөөлгү хүннеринге чедир-ле ажыл-ишчи болуп, угаан-бодалы безин баксыраваан болгулаар. Казах улустуң чүс харлыг шүлүкчү ыраажызы Джамбул бодунуң чогаадыкчы ажылын үргүлчүлеп турган, академик Павлов 86 харлыында физиологтарның бүгү-делегей конгрезин удуртуп турган.

1959 чылдың январь 1-ге чедир Совет Эвилелинде 100 хардан өрү назылыг 21708 кижи бар дээрзи бистиң чуртка чоруткан чизеден тодараттынган.

Чүс муң кижиге онаажыр ССРЭ-де 6, АКШ-та—1,5 Англияда—0,6, Францияда —0,7, Японияда—0,1 узун назылыглар онаажып турар.

Якут АССР-де—32 кижи! Узун назылыг кижилериниң хөйүнүң талазы-биле Якутия бистиң чуртта ийиги черни ээлеп турар. Бирги черде Кавказ.

Якутия болгаш Кавказ. Бо ийиниң аразында ылгал дыка улуг. Якутия дээрге хат-шуурганныг, эң-не соок-дошкун агаар-бойдустуг оран-дыр. Кавказ дээрге кыжы кыска, аажок чылыг, хүнүзээректиг, мөңге ногаан үнүштерлиг черниң дывааjaңы-дыр.

— Кижиниң узун назы назылаарының чажыды чогум чүдел? Ол дугайын канчаар бодап турар силер, ирем? Эртемденнер болгаш эмчилер бо дугайын чүүл-бүрү кылдыр тайылбырлап турар боор чүведир: аъш-чемниң шынарындан, амдан-хоолулуундан, амыдырал-чуртталганың байдалындан, арыг агаардан хамааржыр. Оларның кайызы-даа бөдүүнү-биле шын-на чугаалап турардыр. Ынчалза-даа билдинигир болгаш дорт бадыткаптар харыы ам-даа чок.

— Кижилер ону янзы-бүрү тайылбырлап турар чүве болза, ол дугайы шынныг бадыткалдардан ам-даа ырак ышкажыл —деп, Сантай ирей харылааш, эриннерин чапыйтып хүлүмзүргеш:—Кавказтың кижилери чүге узун назылыг болуп турарыл дээрзин билбес мен,— аңаа чорбаан мен. Ынчалза-даа бо черниң узун назылыгларының дугайы мындыг чүве: мында кижилер өөрүп билир-дир ийин —дидир.

Аңчы аң өлүрүп алыр — ол өөрүшкү! Песец дилги тудуп алган-дыр—өөрүшкү! Аңчыны арга-арыгның шыпшыңы, боо даажы, хову-шөлдериниң арыг агаары, соок кыш, изиг чай, хүлүмзүрээн час, алдын күс, бүгү бойдус өөртүп турар.

Аңчының сагыш-сеткили болгаш арын-нүүрү арыг-чаагай. Ол ак сеткилдиг болгаш эки мөзү-шынарлыг, чер-делегейже кайгап магадаан болгаш ынакшыл хайныккан карактары-биле көрүп турар. Ол амыдыралды бичии уруг ышкаш кайгап, өөрүп магадап чоруур.

Хөглүг кижи — узун назыны назылаар. Ийе, шак-ла ындыг ийин!

— Шынап-ла шак ындыг болур чүве эвеспе оң — дигеш, оон ыңай чугаазын уламчылады:—Силерге бүзүрээр мен. Ынчалза-даа кижиниң узун назы назылаарының чылдагаанын эртемденнер бир эвес мынчандыр... тайылбырлаар болза каттырынчыг болур.

Сантай ирей столундан кымны-даа мурнай туруп келгеш мынча дей-дир:

— Янзы-бүрү кылдыр чугаалап-ла турарлар: эртемденнер эртем ёзузу-биле, мен ышкаш бөдүүн кижилер бодуунуң-биле аан. Бир эвес кандыг-бир шынгыы эртемден кижи мээң бо тайылбырлаашкынымның кенениңге хүлүмзүрей бээр болза — аңаа харын ажыктыг болур. Узун назылаар!

Бистиң шуптувустуң хөглүг каткывыстан эрги бажыңчыгаш шимчеп турган ышкаш болду. Бистер бар шаавыс-биле хөглүг болгаш ындынныг-ла каттырыштывыс.

Харын-даа эртенги хүннүң хана тиглеринден бакылап келгилээн алдынналчак херелдери безин каттыржып турдулар.

АМЕРИКАДА ЭРГЕ-ШӨЛЭЭ. Канаданың «Телеграм» солунундан алган шоодуглуг чуруk.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Спорт

Кызымак спортчу

Мөчек-мөчек шыңганнарлыг кижи ортузу четкелек назылыг кижи найысылалга болган наадым, байырлал хүннеринде бо-ла хүрежи берген турарын тываның улуг, биче спортка ынак кижилери эки билирлер. Бо дээрге тываның хоочун мөгелериниң бирээзи, ыраккы Бай-Тайга районунда «Урожай» спорт ниитилелиниң даргазы Хомушку Киров тур. Күш-культура Хомушкуну дадыктырган, ол турникке тутту-нуп, чадаг чарышка маңнап, эртенги физзарядка кылып турда эрес-ле. Хомушку Киров ыраккы чөөн чүк болгаш Сибирь улустарының национал спартакиадазы тургустунуп келгенден-не Тываның спортчу адын тыва, бурят хүрештерге багай эвес камгалап келген. Кызымак спортчу бо чылын Сибирь болгаш ыраккы чөөн чүк улустарының тыва хүрешке чемпиону болганы спортчу улуг базым. Чемпионнуң хүрежир дензизинде белен эвес мөгелер бар дээрзинге Кировтуң «саарыкчылары» алмаз чуртунуң чону якут, орус, татар, калмык сөөктүң кижилери хүреш эгелээриниң мурнунда-ла кээп чагыын берип тургулаан.

Чалыы Тываның хөй дакпыр чемпиону, Бай-Тайганың аныяк өскениң спортче хаара тудуп каңнап турар көскү организакчы дээрзинге республика масштавы-биле болгулаан маргылдаалар херечилеп турар. Мооң чаңгыс чижээ, чайын болуп эрткен республиканың национал спорт хевиринге бай-тайгакылар, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды районнарны бүзүрелдиг-биле ашкан, мактал шаңналдыг болганы таварылга эвес, улуг спортчу чедиишкин деп мактавас арга чок.

Хоочун мөге Хомушку Киров чаа аныяк мөгелерни өстүрүп турары өөрүнчүг. Сибирь болгаш ыраккы чөөн чүк улустарының тыва хүрешке чиик дензиге чемпиону Ооржак Кара-Кат, республикада белен эвес аныяк мөге Түлүш Ужар-оол, Николай Салчак болгаш өскелерни-даа хоочун мөге спортчу орукче дидими-биле киирген. Тываның хоочун мөгелериниң бирээзи Хомушку Киров—улуг башкы Ленинниң 100 чыл болур хүнүнге өөрүнчүг белек кылдыр аныяктарны спортче хаара тудуп, бодунуң спортчу мергежилин оларга дамчыдар дээш улам кызымак ажылдаар дээрзин бүзүрелдиг чугаалап болур.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Спорт дугайында бодалдар

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Ажылчын, албан-хаакчыларның хөй нуруузу ийи дыштаныр хүннүг неделяже шилчээн соонда спортту массалыы-биле калбартырынга таарымчалыг байдал тургустунган. Спорт дээрге дыштанылга, кадыкшыл болгаш быжыг тура-соруукка дадыктырар кайгамчык солун көрүлде-дир. Шак ындыг утка-биле алыр болза, спорт бистиң республикада, эң ылаңгыя республика төвүнде, үениң негелдези-биле дүүшпейн турар чамдык четпестер бар.

Орай-даа бол, республиканың лыжа база хоккей маргылдааларын эрттиргенин сактып көрээлиңер: бо чылын ук маргылдааларны дыка орай эрттирген көрүкчүлерниң база спортчуларның сеткилинге таарышпаан деп бодаар мен. Чүге ындыгыл? Чылыг хүннер манап турган болгай бис. Ындыг хүннер эгелээнде хоккей маргылдаазын эртенгиниң 8 шакта эгелеп турду. Спортчу маргылдааның арыг түңнелиинден аңгыда, ону пропагандалаар, көрүкчүлерге сонуургадыр дээш эрттирер болгай. А эртенгиниң сес шакта хоккей көөр дээш кым стадионче баарыл ынчаш?

Лыжа талазы-биле маргылдаалар Кызыл чоогунда хар чок чүве дег, ийи чыл улаштыр Тайга станциязынга эрткен. Хар эрип турда ону эрттирер чаа чурумну республиканың спорт чөвүлели доктаадып алганын кижи кайгаар. Эрип турар харга спортчулар бедик түңнелдерни көргүзүп шыдаваан кымга-даа чажыт эвес. Лыжаны сонуургаар дыка хөй кызылчылар ырак боорга, Тайга станциязынче барып шыдаваан. Ынчангаш хоккей база лыжа маргылдааларын апрельде эвес, харын март айның эгезинде, ортаа үезинде эрттирери таарымчалыг.

Бут-бөмбүүнүң дугайында каш сөс. Спорттуң бо хевириниң дугайында бисте хөйнү чугаалап, бижип турар. Ооң ындыг болуру чөп. Чүге дизе бут-бөмбүг көрүкчүлерниң сонуургалын хаара туткан, делгереңгей оюннарының бирээзи апар чыдар. Чүгле Кызылда эвес, харын колхоз, совхозтарда бут-бөмбүгнүң командалары бар апарган. Эң ылаңгыя аныяк хоорай—Ак-Довурактың бут-бөмбүкчүлериниң бо чылын эки ойнап турары өөрүнчүг. Ол ышкаш «Элегес» совхозта база эки команда бар. Мырыңай чоокта чаа бистиң «Динамовус» Кемерово областың кубогунуң эдилекчизи — Междуреченск хоорайның «Мотор» командазын удуп алганы өөрүнчүг. Бисте «Вымпел» деп шыырак команда тыптып келген. Бут-бөмбүгнүң талазы-биле республиканың бирги чери дээш маргылдааларны ийи дескиниг-биле чорудар апарганын улуг чедиишкин деп санаары чөптүг.

Ынчалза-даа үстүнде айыткаывыс ол чедиишкиннер дээш «уралаары» ам-даа эрте.

Бистиң бут-бөмбүкчүлеривистиң кошкак оюну мергежилдиг тренерлерниң чогу-биле база тайылбырлаар херек. Белеткелдер болуп турза-даа, ооң шынары куду, бистиң ойнакчыларывыс техника талазы-биле өске хоорайларның ойнакчыларындан дыка куду дээрзи оюн бүрүзүнден-не көстүп турган. Эң ылаңгыя ол дугайын «Динамо» биле «Моторнуң» ужуражылгазындан көрүп болур турду.

Ынчангаш республикаже бут-бөмбүгнүң талазы-биле бедик мергежилдиг оода бир тренерни чалап алыр аргазын бодаза кандыгыл? Элээн каш чыл мурнунда «Спартак» командазы РСФСР-ниң кубогу дээш дыка шыырак ойнап турганын утпаан болгай бис. Ынчан «Спартактың» бут-бөмбүкчүлерин спорт мастери белеткеп, удуртуп турган болгай. Оон аңгыда аныяктарның болгаш бичии оолдарның ортузунга бут-бөмбүгнүң талазы-биле улуг ажылды чорудары негеттинип турар. Эң ылаңгыя «Динамо» командазының удуртукчулары бо дугайын бодаар херек. Кызылда аныяктарның база уругларның спорт школалары бар. Ында гимнастика, баскетбол болгаш хостуг хүреш колдап турар. Аңаа бут-бөмбүгнүң талазы-биле секцияны чүге организастап болбазыл? А оон аңгыда улуг-улуг кварталдар командазы? Чижээлээрге, № 24 кварталда бичии оолдарның бут-бөмбүкчүлериниң командазы чок. Бо талазы-биле ажылды харыылаар ужурлуг организациялар ында хөй.

Спортчу маргылдааларны чарлап, дыңнадып турарының дугайын көрээл. Кажан, кайы хүнде кандыг маргылдаа болур дугайын чарлап турары тергиин четпес. Маңаа мындыг чижекти ап көрээлиңер: бо чылын биске пионерлерниң спорттуң дөрт хевиринге (четырёхборье дээр) зона маргылдаазы болуп эрткен. Ол маргылдааның организастыг кезээн республиканың чырыдыышкын министерствозу харыылап эрттирген. Ынчалза-даа республиканың спорт чөвүлели ооң хамыызынга база турбас ужурлуг турган. Ол маргылдааларның эртериниң дугайында бижимел чарлал хоорайга мырыңай чок турган деп болур. Оон аңгыда «Хүреш» стадионун база дерип кааставаан, зона маргылдаазының тугун көдүрерде музыка безин чок болган. А национал спорт талазы-биле маргылдааларның канчаар эрткенин журналист Д. Бегзи «Шын» солунга тодаргай бижээн.

Бистиң стадионнарывыс радиожуттунган. Ынчалза-даа ону ажыглап турары база четпес. Чижээлээрге, бут-бөмбүгнүң талазы-биле мырыңай чоокта чаа эрткен маргылдаага Кемерово областың командазы «Моторнуң» спортчу намдарының база ооң ойнакчыларының дугайын радиога чугаалап болур турган. Бистиң кожавыс Абаканга бут-бөмбүүнден радио репортажты 50 чылдарда-ла чорудуп турган, а бисте оода стадионнуң радиозу-биле бөмбүктү кым кирр тепкенин чарлап турза эки деп бодаар мен.

Тывага спорт дугайында чугаа чоруп турда, хүреш дугайын чугаалавайн барып болбас. Хүреш чүгле бистиң Тывада эвес, харын национал спорттуң зона маргылдааларынга кирип турар апаргаңда, ол өске республикаларже, областарже база тарап нептерээн. Хүреш талазы-биле чедиишкиннеривис бар. Ынчалза-даа четпестер ында чок деп болбас. Ол дугайын эш Д. Бегзи «Шынга» база бижип, үнелиг санал шүгүмчүлелди берген. Бисте чемпион атты тыпсып турарын чурумчудар болза эки деп бодаар мен. Бодап көөрге май тоста болур маргылдаа база республика чемпиону деп ат дээш эртер, ооң тиилекчизин республика чемпиону деп чарлаар, а наадымда болур маргылдаага база ындыг. Мен бодаарымга наадымда болур маргылдааның тиилекчизин ол чылда республика чемпиону деп чарлаар болза эки.

Хүрешке дөргүл-төрел, черчурт деп чүүлдү, тодаргайлаарга бирээзи өскезинге аңаа-ла дүжүп бээри шын эвес деп чугаалап турувуста-ла, ол чорук ам-даа үргүлчүлевишаан. Ооң тодаргай чижээ август 10-да күш-культуржулар хүнүнде эрттирген хүрештен көзүлген. Оон аңгыда мөгелерге аттар тыпсыр дугайында чугаалар база тыптып келгилээн. Мөгеге ат тыпсыры дээрге тыва улустуң шаандан бээр чаңчылы-дыр. Ол атты тыпсырда эң-не телептиглерге тыпсып турган. Бир эвес бистиң мөгелер спортчу назылыг болгаш мөге шыырак болур болза, ынчан аңаа чогуур атты тыпсып болур. Хүреш талазы-биле Тыва АССР-ниң спорт мастери деп атты доктаадып, ону тыпсыр болза база солун. Якут АССР-де ындыг ат бар ышкажыл! Амгы үеде Кызылда ийи стадион бар. Кол стадионувус «Совет Тываның беш чылы» стадион «дыштанга-ла» эм ийи чыл болуп турар. Төнмес, доозулбас септелге кажан доостуру билдинмес. А «Хүреш» стадион чүгле мөгелерге база хоккейге таарыжыр дээрден башка, өске маргылдаалар чорудар аргажок боол турар.

«Совет Тываның беш чылы» стадионга субботниктерни, воскресниктерни чорудары чугула апарган. 1949 чылда ол стадионну хоорайның чону, эң ылаңгыя аныяктар, школачылар кандыг көдүрлүүшкүн-биле шефтеп турганын сактырга, ам ону организастаарының аргазы дыка улуг. Хоорайның комсомол организациязы бот-идепкейин үндүрүп, найысылалдың аныяктарын олче организастаары чогумчалыг.

Харын-даа чүгле стадион септелгези эвес, республика төвүнге спорт бажыңын тудар, аңаа хоорайның чурттакчыларын база-ла хамыктың мурнунда аныяктарның күжүн киириштирер дугайында чугаадан көдүрзе чүл? Хоорайның амгы күш-культура бажыңы бичии маргылдаалар эрттирерин-ге безин таарымча чок. Кызылдың кол-кол кварталдарында чаңгыс-даа спорт шөлү чок. А эрткен чылын ол дугайында кончуг эки доктаал үнген турган, ону даандырган, боттандырар ужурлуг кижилери доктаалды стол иштинче суккаш шоочалап каан хевээр.

Эң сөөлүнде спортчу сезонунуң ажыдыышкынының дугайында бодал. Чамдык черлерде спорттуң чайгы сезонунуң ажыдыышкыны май айның эгезинде болуп турар. Май бирниң чыскаалынга көргүзер дээш янзы-бүрү спортчу хевирлерни хынамчалыг белеткеп турар. А ол көргүзүглерни стадионга көргүссе дыка чараш, солун көрүлде болур ужурлуг. Хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалының соонда стадионга спорттуң чайгы сезонун ажыдар, аңаа спортчуларның парадын болгаш көргүзүглерин чорутса кандыгыл?

Күш-культура болгаш спорт—чалыы назынның күжүн, аваангырын көргүскен кайгамчыктыг көрүлде, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң чарылбас кезээ болгай. Ынчангаш ол ажылче эң-не кол кичээнгейни салыры негеттинип келген. Сөөлгү үеде солуннарга спорт дугайында материалдар хөйү-биле үнгүлээн. Аңаа эштер өртектиг саналдарны берип турар. Ону республиканың спорт чөвүлели (эштер Н. Бегзи, И. Хасанов) канчаар көрүп, чүү деп бодап турарын база билип алыксап турарлар хөй.

Х. СЕДЕН.

БИРГИ КЛАССЧЫ

Эртем-билиг ажыин ажып,
Школага кирип аар дээш,
Эртениң-не эрте туруп,
Ыржым оруп шыдавас мен.
Идик-хевим силиг кеткеш,
Сумка, номум бүрүн туткаш,
Ильичиниң дөзеп салгаан
Сургуул болуп, чоргаараар
мен.

А. АЛЫМ-ООЛ.

Школамга чылыг сөс

Удавас сентябрь 1-де школаларга чаа өөредилге чылы эгелээр. Мээң өөренип чораан Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының өөреникчилери чайгы дыштанылгазын хөглүг эрттирген, бүгү өөреникчилерни хүлээп алырынга школа белен.

Тывага баштай ажыттынган школаларның бирээзи бо школа туруп келген чылдарында чүс-чүс салгакчыларга быжыг билигни берип, оларны күш-ажылга, спортка болгаш партияга, комсомолга, Төрээн чуртунга бердинген кижилер кылдыр кижизидип келген.

Школаның доозукчулары болгаш аңаа өөренип чораан дыка хөй оолдар, кыстар ам көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртемденнер, инженерлер, ужудукчулар, партия, совет органнарының көскү ажылдакчылары апаргылаан. Оларның чижээ бо, Баштайгы доозукчуларның бирээзи Фаина Михайловна Бартан Тываның баштайгы херээжен эртемдени, педагогика эртемнериниң кандидады болган. Таңдыда республиканың көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы Владимир Назын-оол, чогаалчы Кызыл-Эник Кудажи, инженер Чимит-Доржу Ондар, Сарыг-оол Кызыл-оол, Владимир Мандыпшаа, кезер эмчи Орус-оол Ховалыг дээш өскелерни-даа адап болур.

Ук школага ажылдаан кызымаккайы-биле чоннуң, өөреникчилерниң хүндүткелин, чоргааралын чаалап алган башкылар эвээш эвес. РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары Анна Константиновна Соколова, Валентина Ойдуповна Орус-оол ол школада чээрби беш чыл чедир ажылдап, байлак арга-дуржулгазын өөрүнге дамчыдып келген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Ак-кыс Ашак-ооловна Оюн база аңаа башкы ажылын эгелээн. Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Уйнук Тюлюшовна Дамба ам доосхан школазында дуржулгалыг башкыларының бирээзи.

Күш-культура башкызы М. Н. Колупаеваның амыдыралче баштайгы базымы 24 чыл бурунгаар эгелээн, оон бээр мынчага дээр аңаа доктаамал ажылдап келген. Ол дыка хөй өөреникчилерни спортчу орукче уткээн. Хол бөмбүкчүзү Седип-оол Аракчаа, шыдыраачы Мартемян Меңниг-оол, республикага хөй удаа чемпионнаан Дедеш-оол Кыргыс башкызынга өөрүп четтиргениниң чылыг сөстерин чугаалап чоруур.

Бо школага бистиң өг-бүлевистен чеди кижи өөренип, 8—10 класстарны доосхан бис. «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырында Маадыр не Кызыл-оол Шаравиниң оол уруглары шупту ол школаны доозуп алган. Мындыг магалыг школага, ында башкыларга ада-иелер, амгы өөреникчилери, доозукчулары болгаш аңаа өөренип чораан кижилер канчап чоргаарланмас боор. Олар школаны кагбаан. Шагаан-Арыгга кандыг-бир херек кылып келгеш, ыяап-ла школазынга кирип, башкыларынга ужуражырлар.

Удавас эгелээр чаа өөредилге чылы-биле холбаштыр школаның бүгү башкыларынга, ажылчыннарынга, өөреникчилеринге байыр чедирбишаан, чаа-чаа чедиишкиннерни күзедим.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Тайга-сыннарны ажыр

Спорттуң, дыштанылганың база бир эң солун, массалыг хевири—туризм бистиң республикада аажок сайзыраан.

Бо чылын республиканың аныяк туристер станциязындан Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга тураскааткан аныяк туристерниң ийи походун удуртуп чоруур аас-кежик меңээ таварышкан.

ОНДУМ БАШТАП ТАПСЫ ЧЕДИР

Каш дакпыр улуг, биче артсын, караңгы өзеннер таварлыр эртер бо маршрут 150 км хире. Ортумак назылыг аныяк туристерге берге болгаш узун-даа, хынамчалыг белеткелдерни негээр. Ондум тайгазынче үттаптывыс. Улуг-Хемни кешкеш, туристерниң хөглүг ырын ырлашпышаан бурунгаар дидим болгаш эрестиг базып олурган оолдар, уруглар Кызылдың № 2 ортумак школазының 7-ги классчылары-дыр. Оларның арасында эң эки өөредилгелиг, быжыг сагылга-чурумнуг өөреникчилер Зоя Сандан, Артём Чадамба, Сережа Сат, Таня Содунам, Вася Мөчек, Люда Сержи болгаш өскелер-даа бар.

Ондум хемниң бойдус чурумалының чараш, байын магадап хонгаш, даартазында геологтарга ужуражы бердивис. Тайга-сыннарга торулбас, черниң казар байлаан шинчилеп чоруур мөгаг билбес кижилер уругларга чагыг сөзүн берип, хей-аът киирип турганнар. Турист бүрүзүнге эргежок чугула орук углакчызы компас биле картаның дузазы чүк тып алырын, «тайга номун номчуурунуң» баштайгы билиглери-биле таныжып ап чордувус. Аң-меңниң, куштарның истерин, чыдыннарын танып, чамдыкта оларның барааның көрүп, аъргa амытаннарының амыдыралының дугайын чугаалажып, көрген, билген чүүлдүвүстү демдеглелге бижип ап чораан бис.

Турисчи аян-чоруувустуң оруу орту ажып, Ондумнуң бажынга үнүп келген бис. Караакка көстүр, көзүлбес кылдыр талыйтыр улажып чоруй барган сыннарны, Тыпсы хемниң бажында Тожунуң эге тайгаларын, Төрээн Тывавыстың бистиң долганган делгемнерин эргий көрүп турда өөреникчилеримниң аразынга өөрүшкү, каткы-хөг, изиг-изиг чугаалар оран делегейге сыңышпайн турган ышкаш болду. Ондум тайгазындан Тапсы хемче Биче-Эглир, Улуг-Эглир деп хемнер чаржып баткан. Биче-Эглирниң бажынга хонгаш кадыг-берге, кадыр оруктарны, шыргай аъргаларны эртип келген оруувус уунче улуг чоргаарал-биле хая көрнүп байырлашкаш, Улуг-Эглирниң тода көзүлбес кокпа оруу-биле Тапсы кайы сен дээш бадыптывыс. Хемниң эриинге кирип, кудайже сундунуп үнген кайгамчык узун дыттарны, шивилерни магадап, каттап, балыктап, терең ээремнерге эштип, эки-ле дыштанып хонган бис. Дараазында хүннерде Черби таварып, Кызылга чедер оруувусту уламчылаар бис.

Бо турисчи походка Кызылдың № 2 школазының аныяк туристери, бергелерден кортпас, эрестиг болгаш шыдамыккай чоруун көргүскен. Поход үезинде ниити чурум сагывас, организас чок чоруктар болбаан, харын-даа уругларның найыралы, Төрээн чуртунга ынакшылы быжыгып, хөйнү көрүп, билип алганнар. Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга тураскааткан чаа турисчи маршрутту тиилеп эрткени оларга эргим болгаш уттундурбас сактыышкын болуп артар.

ХӨНДЕРГЕЙ БАШТАП ШЕМИ ЧЕДИР

Көгү-шыгы хөлбеңейнип чыдар Хөндергейниң бажы-биле сериин чайлагларлыг Шеми бажынче чаа турисчи маршрутту ажыдып, база бир уттундурбас, солун походту доосхан бис. Чайның эң-не магалыг үези, июль айның ортан ажып турда Хөндергей суурдан үнүпкен бис. Хөндергей дээрге — шаг-шаандан чүгле Тываның чону эвес, Моолдан, Кыдаттан келгилээн аян-чорукчуларның, садыгжыларның, аг-шеригниң Таңды сыын ажыр аргыжып чорааны улуг оруктуг хем. Ынчангаш чурттуң төөгүзүнге хамаарышкан солун черлерни таварып эрткилээрин бодап көөрге черле солун турган. Бо турисчи походка Кызылдың № 11 школазының 7-ги классчылары кирришкен. Олар эрткен чылдың чайынында Чаргы дааңче походту кылган, кылаштаар талазы-биле шыдамык, дадыгып-каңналган, чурумнуг коллектив.

Хөндергейлеп үнеривис мурнунда ол чер чурттуг улуг назылыг коммунистер Моңгуш Билчээ болгаш Моңгуш Бора-Хөө олар-биле ужурашкаш, черниң төөгүзүнге хамаарышкан хөй солун чүүлдерни билип алдывыс. Шаанда черниң адын улус Хөндергей дивес, а улуг оруктуг болгаш шуушкан чон үзүлбес хем боорга Хөлзээзиниг деп адап турганын билип алдывыс. Олар аныяк туристерге Ада-чурттуң дайынынга маадырлыы-биле өлген взвод командирлери Сат Бүрзекейниң, Куулар Допчут, база аңаа дайынчы Сарыглар Канчыңоолдуң дугайын чугаалап бергеш, баар оруувуста солун черлерни айтып бергеннер. Кырганнарның биске берген чагыгларын, сүмелерин күүседип чораш, Хөндергейниң чараш булуңнары-биле таныжып, улустуң төөгүзү, амыдырал-чуртталгазы-биле холбашкан черлер аттарының дугайында солун легендаларны дыңнагыладывыс. Хевенектиг-Хем, Кызыл-Тей кую, Шивээ оңгузу, Кара-Кускун куюнуң дугайында ханы-утка шинарлыг чугааларны аажок сонуургаан бис. Хөндергейниң арт кырынче үнүп келгенивисте, Шеми хемниң тайгалары көстүп келди. Кижиниң төрээн иези дег, төрээн чери кайы хире эргим болурул деп чүвени минип турарга магалыын канчаарыл аан! Тайга-сыннарны, хемнерни кежир аян-чорук кылып, ооң бойдузун, байлаан өөренип, шинчилеп чоруурга базым санай кандыг солун болгаш уттундурбас бодалдар кирип, кандыг чаа чүүлдер ужурашпас, кандыг үннер дыңналбас дээр ону...

База-ла арыг агаарлыг арт кырынга хонгаш, «Шеми-Бажын» ырлашпышаан хемче кирипкен бис. Үстүү-Ажыкка чедип келиривиске ында «Большевик» колхозтуң сүт-бараан фермазының инектери оъттап чорлар. Шеми дугайында улустуң сураглыг ырын-даа ырлаарга, бодун карак-биле барып көөрге-даа сеткил-сагышты куюмнадып кээр чараш оран Шеминиң уну-биле чоруп ора, Хөнү-Ажыкка дүштеки дыштаныр шакты эрттирип тур бис. Орта база бир солун таварылга болган.

Чем хайындырган одаг чанынга бичии, чаптанчыг торлаа оолдары далбаңайнып кээп туруп берген. Канчангаш-ла көөрүвүске уязы одаг чанында шырыш аразында, а не торлаа оолдарын баскаш, хоруп чыдыпкан болду. Ажы-төлүн камгалааш амы-тынын безин харамнанмаан кушту кээргээш, өскээр чайлап көжер ужурга таварышкан бис. Борбак-Арыг суурга четкеш, Шеминиң орланэрес чаңныг хүндүлээчел чону-биле ужуражып хонгаш, ийиги походту доосхан бис. Аныяк туристерни ырак-узак, солун болгаш берге оруктарже чайгаар-ла кыйгыра бээр турисчи чай эрткен. Удавас дүүнгү туристеривис, школаларынга чыглып, чаа күш, энергия-биле эртем-билигниң делегейинче «аян-чоруун» уламчылай бээрлер. Каш-ла чылдар эртер, оларның арасындан бистиң төрээн черивистиң эгээртиммес байлаан шинчилеп тывар эртемниг кижилер үнер деп бодап келирге сеткилге өөрүнчүг.

Е. МЫНДРИМА,
турисчи походтарның удуртукчузу.

ЫТТАР КӨРҮЛДЕЗИ

Воскресеньеде Гастелло аттыг паркка эң эки, аңчы ыттарның көрүлдези болган. Көрүлде үезинде ыттарны үш бөлүкке—8 айдан 1,5 харга чедир, 1,5 айлындан 2,5 харга чедир база оон өрү назылыг бөлүкке үскен.

Аңаа чаңгыс удаа эвес аң кааң, куштаан 37 эрес-кашпагай ыттар киришкен.

Бирги бөлүктүң аныяк ыттарындан Б. Кочневтуң «Карай» деп ыды бирги черни, Г. Мартемьяновтуң «Барс» деп ыды ийиги черни, Л. Савинцевтиң «Саяны» үшкү черни алгаш, дипломнар болгаш өртектиг бараннар-биле шаңнатканнар. Ындыг янзылыг шаңналдарны өске арткан бөлүктерниң ыттарының ээлери алган. Ылаңгыя ийиги бөлүктен С. Калабинниң «Урал» деп ыды чараш шилгедээ дээш бирги черни алган. Үшкү бөлүктен О. Махагаровтуң «Саяны» бирги черни, Н. Сычевтуң «Верный» ийиги черни алган.

Өдүрек, куш аңнаар хава ыттардан эштер Махагаровтуң 9 харлыг «Каро», Н. Смирновтуң 5 харлыг «Рица» деп ыттары бирги черни ап шаңнатканнар. Бо чылдың октябрьда аңчы ыттарның ховy шенелдезин кылыр.

С. ТАС-ООЛ.

ЧУРУКТА: Ю. Захватинниң «Чайказынга» шаңналды тыпсып тур.

А. СОДУНАМНЫН фотозу.

Дүжүттү чаа комбайннар ажаап алыр

Ростсельмаш завод СК-5 («Нива») маркалыг 30 хире чаа комбайннарны шенеп көөр бир бөлүк машиналарны бүдүрүп үндүрген. Тараа ажаап алыр ол чаа агрегаттарның шенелдезин эрттирип турар колхоз, совхозтардан кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, оларны механизаторлар аажок үнелеп турар.

«Ниваның» ажыл-ижиниң бүдүнгүрү ооң өгбези СК-4 комбайнындан 25-30 хуу бедик. Комбайн бир секундада-ла беш килограмм тараа массазын сайгарып ажылдаар. Машинаның даштыкы кааСталгазын экижиткен. Ооң дашкаар сунуунчак белдирлери чок, дамчылылгалар системазы халыптыг. Кабиназы муңгаш, дашкаар көөр хайгаарал черлери делгем болгаш агаар арыглаар дериглерлиг, ынчангаш башкарыкчының ажылдаарынга таарымчалыг.

«Ниваны» көдээ ажыл-агыйның машина тудуушкунунуң Донда-Ростовта эң улуг — Ростсельмаш заводу келир чылын бүдүрүп эгелей бээр.

Сибирь ховуларынга дүжүт ажаап алыр чаа агрегат база тургустунуп турар. Ийи барабанныг чаа комбайнның ады «Сибиряк» болган. Кылыр ажылының бүдүмгүрүнүн болгаш бүдүжүнүң таарымчалының талазы-биле ук машина «Нива»-биле дөмей кылдыр сагындырар. Бир секундада-ла база беш килограмм тараа массазын сайгарып ажылдаар. Оон кабиназы таарымчалыг. «Сибиряк» ам шуут бүдүртүнүп эгелей берген. Красноярскиниң комбайннар бүдүрер заводу бо чылын беш муң ындыг машиналарны бүдүрүп үндүрер.

Татьяна ДУДКИНА.
(ПМА).

Республиканың дүлей болгаш дыңнаары кошкак уруглар өөренир школа-интернады ук школага өөредилге сентябрь 2-де эгелээрин ада-иелерге дыңнадып тур. Дыңнаары кошкак уруглар өөренир класстар школада ажыттынган.

Белеткел клазынга 6 харлыг уругларны хүлээп алыр. Белеткел клазынга өөренир уругларны — август 25-те, 1—11 класстарга өөренирлерни — август 30-де школага эккээр. **Школага өөренир кижи бүрүзү кадыының байдалының дугайында шинзылгалыг болуру чугула.**

ШКОЛАНЫҢ АДМИНИСТРАЦИЯЗЫ.

КИНО

АВГУСТ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **Киночылыды** 10, **«Малиновкага болган куда»** 2, **«База катап ынакшыл дугайында»** 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Голопагаз»** 10, 12, **«Фантомас» Скотланд-Ярдыга удур»** 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Суксаашкын»** 2.30, 4.30, **«Кыстар»** 6.30, **«Спартак»** (1-ги, 2-ги серияла-ры) 8.30 шактарда.

Тываның ном үндүрер черинин өөредилге номнарының улуг редакторү

Очур-оол Борахоевич МОНГУШТУҢ

озал-ондакка таваржып, электен мөчээнин ном үндүрер черниң дирекциязы, партия болгаш профэвилел организациялары дыңнадып, ооң адазынга, акы-дуңмазынга, дөргүл-төрелдеринге ханы кажыдалын илередип тур.

Республиканың киноэкраннарынга удавас

«Щит болгаш хылыш». Бирги фильм «Боду болур эргези чок» деп уран-чечен кино үнүп эгелээр.

редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин – Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, тарыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга [illegible] типографиязы (Кызыл, Щетинкин – Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01003.